

Kutatási
tanulmány

Oroszország és
Eurázsia program

július 2021

Az ukrajnai cinkos kapitalizmus rendszere

A "systema" lebontásának kihívása

John Lough

A Chatham House, a Nemzetközi Ügyek Királyi Intézete a világ egyik vezető politikai intézete, amelynek székhelye Londonban található.

Küldetésünk, hogy segítsük a kormányokat és a társadalmakat egy fenntarthatóan biztonságos, virágzó és igazságos világ felépítésében.

Tartalomjegyzék

Összefoglaló2

01 Bevezetés4

02 A Systema négy pillére9

03 A Systema felépítése12

04 Systema a banki, energetikai és közlekedési ágazatban és az egészségügyi ágazat16

05 Mezőgazdaság: ellenpélda25

06 A média helye a rendszerben28

07 Következtetések30

A szerzőről38

Köszönetnyilvánítás38

Összefoglaló

-
- Az ukrán *systema* - amelyet Ukrajnában általában *oligarkhijának* neveznek - az ukrainai a cimborkapitalizmus egy sajátos formája, amely az 1990-es évek végén gyökerezett meg. A 2004-2005-ös narancsos forradalom óta lenyűgözően rugalmasnak és alkalmazkodóképesnek bizonyult a politikai és gazdasági zavarokkal szemben. Az erőforrásokat nem hatékonyan és a társadalom számára előnytelen módon osztja el, és a verseny csökkentésével növeli a gazdasági költségeket. Ugyanakkor gyengíti az intézményeket, és állandósítja az egyenlőtlenség és a korrupció magas szintjét. Mint ilyen, ez az alapvető akadálya a teljes mértékben működő demokratikus intézmények és a jogállamiság kialakulásának.
 - A *Systemát* különösen nehéznek bizonyult kiiktatni, mivel a nagyvállalatok és a politikai osztály közötti szilárd érdekegyeztetésen alapul, amely a közjó érdekében történő vagyonteremtés helyett a bérleti díj hajszolását részesíti előnyben. Az állami szektorban és a különböző szinteken a rendszer az ezeket az érdekeket kiszolgáló kedvezményezettek kiterjedt támogató struktúráját hozta létre.
 - A *Systema* struktúrái nemcsak Kijevben, hanem az egész országban működnek. Ugyanezeket a működési elveket regionális szinten is megismétlik a nagyhatalmú helyi elitek és a regionális kormányokban és tanácsokban lévő cinkosaik javára.
 - A *systema* befolyása a banki, az energia-, a közlekedési és az egészségügyi ágazatban ugyanezen az alapokon nyugszik, és nagyjából hasonló eredményeket ér el az érdekeltek számára, még akkor is, ha egyes reformok jelentősen csökkentették a 2014-es méltóság forradalma előtti bérhajhászás lehetőségeit. A mezőgazdasági ágazat részben azért rendhagyó, mert a főbb pénzügyi-ipari csoportok (FIG-ek) nincsenek jelen, és mert a földreform kérdése nagy visszhangot kelt a társadalomban, és korlátozta néhány befolyásos szereplő ambícióit.
 - A főbb FIG-ek uralják a médiaszektort, mivel a médiavagyon tulajdonlása létfontosságú a politika befolyásolásához és ezáltal befolyásuk megőrzéséhez. Több mint idővel azonban a szabályozási változások, a digitális zavarok, valamint az új csatornák és új médiaüzleti modellek megjelenése együttesen alááshatja az ágazat feletti ellenőrzésüket.
 - Bár a *rendszer*váltás kétségtelenül visszaesést szenvedett a méltóság

forradalma óta, még mindig jelentős maradék erővel rendelkezik, és képes arra, hogy a 2014 óta végrehajtott reformok legfontosabb vívmányai közül néhányat visszacsináljon.

- A *Systema* miatt Ukrajnában komoly szakértelemhiány alakult ki a kormányzatban, ami hozzájárul az állam gyenge kapacitásához. A nagy FIG-ek sok embert vonzanak és megtartanak az ország legjobb tehetségeit, és munkába állítja őket, hogy a kormányzati intézményeket az ő érdekükben működtessék. Ennek az egyensúlytalanságnak a kijavítása valószínűleg sok évbe fog telni.
- A *systema* befolyásának csökkentése a fő szereplők számításainak megváltoztatását igényli. A járadékkeresésnek nehezebbé kell válnia, nagyobb kockázatot kell hordoznia és kevésbé jövedelmezőnek kell lennie, mint a jól irányított, átlátható, befektetéseket vonzó és munkahelyeket teremtő vállalkozások létrehozásán keresztül történő vagyonteremtésnek.

01

Bevezetés

Az ukrajnai cimborakapitalizmus rendszere az erős állam hiányát, valamint a nagyvállalatok és a politikai osztály közötti tartós kapcsolatot tükrözi, amely a saját érdekeiket a társadalom érdekei elé helyezi.

Az Ukrajnában az 1990-es évek végén kialakult cimborakapitalizmus lenyűgözően rugalmasnak és alkalmazkodóképesnek bizonyult a politikai és gazdasági zavarokkal szemben a 2004-2005-ös narancsos forradalom, majd a 2014-es méltóság forradalma óta.

Működése egy mélyen integrált, közös érdekek által összekötött hálózaton alapul, amelyet itt *systemának* nevezünk, de Ukrajnában inkább *oligarkhija* néven ismert. A demokratikus intézmények megszilárdításához és a jogállamiság kialakításához elengedhetetlen, hogy megtörjük a hatalmát.

A *Systema* korántsem kizárólag ukrán jelenség. Ugyanennek a modellnek különböző mértékben léteznek változatai szerte a világon, többek között olyan "rég" EU-tagállamokban, mint Görögország és Olaszország, valamint olyan "új" tagállamokban, mint Bulgária, Horvátország és az Egyesült Királyság, és Románia. Az orosz analóggal ellentétben, amely egy központosított hatalmi struktúrán nyugszik, az ukrán *rendszer* az erős állam hiányát tükrözi. E kormányzási modellek közös jellemzője, hogy a tőke nagymértékben koncentrálódik néhány, politikai kapcsolatokkal rendelkező üzlettulajdonos kezében, olyan környezetben, amelyet olyan intézmények jellemeznek, amelyek a közpénzeket kevesek javára szipolyozzák el, alacsony szintű átláthatósággal, korlátozott elszámoltathatósággal és gyenge jogállamisággal. A hatások különböző mértékben magukban foglalják a demokratikus kormányzás aláadását, a gazdaságok torzulását, valamint a bűnözés és a korrupciós gyakorlatok előmozdítását a domináns csoport üzleti érdekeinek a közpolitikára gyakorolt befolyása révén.

Röviden, ezek a rendszerek komolyan akadályozzák az autonóm állam közjó érdekében történő működését.

Az elemzők gyakran nevezik "államfoglalásnak" vagy "szabályozói befolyásolásnak" azt a képességet, amellyel az ukrán nagy pénzügyi-ipari csoportok (FIG-ek) képesek behatolni a parlamentbe és a kormányzati

szervekbe, hogy érdekeiket az ország érdekei elé helyezzék.
elfogás". Ami azonban történik, az nem az az egyirányú folyamat, amit ezek a
kifejezések sugallnak. A nagyvállalatok és a politikusok között szimbiózis van.
és a tisztviselők között, ahol mindkettőnek szüksége van a másikra, hogy fenntartsák a
rendszert, amely elosztja

erőforrások az ő javukra. A GFF-ek a politikusoktól függenek, akik néha közvetlen képviselők, hogy kedvező törvényeket fogadjanak el, és biztosítsák az államapparátus végrehajtását. Olyan nagyvállalkozók, mint Rinat Ahmetov, Viktor Pinczuk és Petro Porosenko volt elnök, még maguk is a parlamentben ültek, ahogyan Porosenko most is. Ugyanakkor a nagy számos politikus függ a FIG-ektől kampányaik finanszírozásában és a médiaeszközök bevetésében közös érdekeik támogatására. Mindkét fél számára előnyös, hogy befolyásolni tudják az igazságszolgáltatási rendszert. Az "árnyékállam" talán pontosabb leírása egy olyan modellnek, amelyben az intézményeket kooptálják és aláássák. ahelyett, hogy "elfogták" volna.

A nagyvállalatok és a "szolgáltató" osztály érdekeinek ez a káros összefonódása *rendszer* hoz létre. Miközben a rendszer hatása látható Ukrajna gyenge gazdasági teljesítményében a függetlenség óta eltelt időszak nagy részében, valamint az egyenlőtlenség nyugtalanítóan magas szintjében, a *rendszer* nagy része átláthatatlan és az árnyékban él.

Ukrajna tipikus példája annak, amit egyes társadalomtudósok "korlátozott hozzáférésű rend"¹ neveznek, amelyben az uralkodó osztály mesterségesen korlátozza a politikai és gazdasági versenyt, hogy gazdagságot halmozzon fel és megvédje magát. A 2014-es méltóság forradalma óta, *A systema* érdekelt felei bebizonyították, hogy képesek továbbra is manipulálni a közintézményeket nemcsak a függetlenség óta végrehajtott legmélyebb reformok ellenére, hanem háborús körülmények között is. Saját érdekeiket a társadalom érdekei elé helyezve megmutatták eltökéltségüket, hogy a lehető legkevesebb változást engedjék meg a *systema* működésében.

Fenntartottak egy olyan gazdasági modellt, amely a bérleti díjra törekszik², és amely megakadályozza az egyenlő versenyfeltételek megteremtését azáltal, hogy egyes vállalatoknak előnyöket biztosít másokkal szemben. Egy ilyen rendszer nem csak hogy nem hatékonyan és a társadalom számára előnytelen módon osztja el az erőforrásokat, de a verseny csökkentésével növeli a gazdasági költségeket is. További káros mellékhatás, hogy a rendszer résztvevői a bűnüldöző szervek és az igazságszolgáltatást is maguk mellé állítják, hogy megvédjék vagyonaikat és bevételi forrásaikat.

a büntetlenségük biztosítása érdekében. Az évek során ez korlátozta a rendőrség, a biztonsági szolgálatok, az ügyészség és az igazságszolgáltatás reformjának lehetőségeit. Ezért aligha meglepő, hogy Ukrajna továbbra is rosszul szerepel a World Justice Project jogállamisági indexében. A 2020-as évben a vizsgált 128 ország és joghatóság közül a 72. helyen állt - bár hat hellyel előrébb, mint az előző évben. A "korrupciómentesség" kategóriában azonban a 110., a "büntető igazságszolgáltatás" kategóriában pedig a 90. helyen állt.³

1 North, D., Wallis J. J. és Weingast, B. (2009), *Violence and Social Orders*, Cambridge: Cambridge University Press.

2 Ebben a dokumentumban a bérhajhászás a közforrásoknak a politikai kapcsolatokkal rendelkező vállalatokhoz támogatásokon, adómentességeken és közbeszerzési szerződéseken keresztül történő átcsoportosítására utal, ami társadalmi veszteséget okoz.

3 World Justice Project (2020), "WJP Rule of Law Index 2020", <https://worldjusticeproject.org/our-work/research-and-data/wjp-rule-law-index-2020> (hozzáférés: 2021. május 4.).

A jogrendszer felfogatása lehetőséget teremt a szervezett bűnözés számára is. az üzleti élet mellett működni. ⁴ A probléma Viktor Janukovics elnöksége alatt, 2010-14 között tovább mélyült: a donbászi maffiaszervezetek összejárzottak a kormányzati szervekkel, köztük a biztonsági szolgálattal. ⁵ Nincs bizonyíték arra, hogy a szervezett bűnözés problémája Ukrajnában csökkent. Ez egy mélyen gyökerező, a 19. századig visszanyúló társadalmi kultúra része, amely a "tolvajok" testvériségének formájában materializálódott, saját törvényekkel és erkölcsökkel. ⁶ A 2014-es forradalmi környezet és az azt követő időszak megnövekedett lehetőségeket teremtett a szervezett bűnözés, különösen az emberkereskedelem és a kábítószer-csempészet számára, mivel az új hatóságok a donbászi felkelés megfékezésére összpontosítottak. ⁷

A *systema* hatalma a gazdasági eszközök koncentrációjában tükröződik. A 2015-ös adatok szerint az ukrajnai vállalatok kevesebb mint 1 százalékát kitevő, politikai kapcsolatokkal rendelkező vállalkozások az összes eszköz több mint 25 százalékát birtokolták, és az adósságfinanszírozás több mint 20 százalékához jutottak hozzá. ⁸ A tőkeintenzív bányászati, energetikai és közlekedési ágazatokban a politikailag kapcsolódó vállalkozások a forgalom több mint 40 százalékát és az eszközök 50 százalékát birtokolták. ⁹

A 2015-ös adatok szerint az ukrajnai cégek kevesebb mint 1 százalékát kitevő, politikai kapcsolatokkal rendelkező vállalkozások több mint az összes eszköz 25 százalékát, és az adósságfinanszírozás több mint 20 százalékához jutott hozzá.

Az 1990-es évek második fele óta, amikor a *systema* eredetileg Leonid Kucsma elnök alatt gyökeret vert, ezek a vállalkozások politikai szerepvállalásukkal kapcsolatok, hogy a haszonszerzési lehetőségek széles skálájára törekedjenek, beleértve a manipulált közbeszerzési pályázatokat és az állami bankok állami támogatásaihoz, adókedvezményekhez, kedvezményes hitelekhez és adósságaranciákhoz való kiváltságos hozzáférést. E gyakorlatok közül több 2014 óta folytatódik, annak ellenére, hogy a legnagyobb rendszerek közül néhányat bezártak, különösen a banki, az energia- és az egészségügyi ágazatban. A politikai befolyás azonban még mindig azt jelenti, hogy a monopolisztikus gyakorlatok ösztönzésével üzleti előnyökre lehet szert tenni. Ez különösen jól látható a

⁴ Az orosz-ukrán gázkereskedelem jó példa arra, hogy a nagyvállalatok és a szervezett bűnözés hogyan találtak közös nevezőre. Harding, L. (2010), "WikiLeaks cables link Russian mafia boss to EU gas supplies", *Guardian*, 2010. december 1., <https://www.theguardian.com/world/2010/dec/01/wikileaks-cables-russian-mafia-gas>. (hozzáférés: 2021. március 8.).

- 5 Argument (2013), "В Украйна мафия - это государство" [In Ukraine, the state is the mafia], interjú Aleksey Khmarával, a Transparency International Ukrajna ügyvezető igazgatójával, 2013. május 28., <http://argumentua.com/stati/v-ukraine-mafiya-eto-gosudarstvo> (hozzáférés: 2021. jún. 07.).
- 6 Yarmysh, A. (2004), *Ukrainian Organized Crime Groups*: National Criminal Justice Reference Service, Washington, DC: U.S. Department of Justice, <https://www.ncjrs.gov/pdffiles1/pr/204378.pdf>. (hozzáférés: 2021. március 8.).
- 7 United Kingdom Home Office (2016), *Country Information and Guidance - Ukraine: Fear of organized criminal gangs*, <https://www.refworld.org/docid/5853df354.html> (hozzáférés: 2021. március 8.), pp. 10-11.
- 8 Ezek a számadatok a "politikai kapcsolatok" szűk definícióján alapulnak, amikor a tulajdonosok, részvényesek vagy vezetők között legalább egy politikailag exponált személy azonosítható. Lásd Balabusko, O., Betliy, O., Movchan, V., Piontkivsky, R. és Mykola, R. (2018), Group Policy Research Working Paper 8471, "Crony Capitalism in Ukraine: A politikai kapcsolatok és a cégek teljesítménye közötti kapcsolat", Washington DC: Világbank, <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/29900> (hozzáférés: 2021. márc. 8.).
- 9 Ibid., 5. o.

energiaipar. Nem véletlen például, hogy Ukrajna a Világbank 2020-as "villamosenergia-ellátás" terén a 128. helyen áll a 190 ország közül a Doing Business rangsorában.¹⁰

A *Systemát* különösen nehéznek bizonyult kiiktatni, mivel a nagyvállalatok és a politikai osztály közötti szilárd érdekegyeztetésen alapul, amely a közjó érdekében történő vagyonteremtés helyett a bérleti díj hajszolását részesíti előnyben. Az állami szektor különböző szintjein kiterjedt támogató struktúrát hozott létre.

az ezen érdekeket kiszolgáló kedvezményezettek. Az eltartottakkal együtt ez az érdekcsoport több millió embert foglal magában. Ez az ukrán társadalomban egy jelentős választói csoportot jelent, amely szeretné megőrizni ezt a modellt, és veszélyt lát az olyan reformokban, amelyek alááshatják azt.

Nem világos, hogy Volodimir Zelenszkij elnök és csapata milyen mértékben érezte valaha is képesnek magát arra, hogy megbontsa a *systemát* a gyors gazdasági növekedés és a korrupció csökkentésének deklarált céljai elérése érdekében. A látszat szerint Zelenszkij 2019-es választási mandátuma példátlan lehetőséget adott neki arra, hogy népszerűségét és az első ciklusban mandátumot szerzett parlamenti képviselőkre épülő parlamenti többségét felhasználva hozzákezdjen egy új kormányzási modell kidolgozásához - egy olyan modellhez, amely a társadalom érdekeit helyezi előtérbe az uralkodó osztály érdekeivel szemben. Eddigi teljesítménye azonban, súlyosbította a COVID-19 válság hatása miatt, azt sugallja, hogy nem tud kormányozni anélkül, hogy *systema* és meghajol annak érdekei előtt.

Számos jelentős fejlemény 2020-ban arra utalt, hogy a kialakult szabályok megváltoztatását ellenző érdekcsoportok befolyása ismét megnőtt. a játék. Először 2020 márciusában menesztették Olekszij Honcsaruk miniszterelnök kormányát, majd egy nappal később eltávolították hivatalából a reformpárti főügyészt, Ruszlan Rjabosapkát. Aztán áprilisban az Alkotmánybíróság blokkolta az igazságügyi reformokat, majd ugyanennek a bíróságnak az októberi döntése gyakorlatilag megbénította a Nemzeti Korrupciómegelőzési Ügynökség munkáját. Nyilvánvaló, hogy a Méltóság Forradalma nem eredményezte ezeknek a régi hálózatoknak a felszámolását, amelyek szintén ellenzik a reformok menetrendjére gyakorolt nyugati befolyást, és egyes esetekben Nyugat-ellenes dezinformációt terjesztenek. Az Alkotmánybíróság esetében a 15 tagból négyen ültek az Alkotmánybíróságban.

2020 októberében a bírák a Janukovics-korszakból maradtak meg, akik a forradalom utáni igazságügyi reform és az új korrupcióellenes stratégia elfogadása előtt töltötték be pozíciójukat. A később kinevezettek a ugyanannak az "igazságügyi vállalatnak" a saját érdekeivel és kultúrájával.

Ez a dokumentum bemutatja, hogy az ukrán *rendszer* hogyan marad érvényben a gazdaság főbb ágazataiban, és azonosítja azokat a főbb ellenőrzési mechanizmusokat, amelyek lehetővé teszik az érdekeltek számára, hogy megőrizzék kiváltságaikat és elvonják a közforrásokat. Emellett megvizsgálja azokat a tényezőket, amelyek megváltoztathatják a *rendszer* résztvevőinek magatartását.

10 World Bank (2020), "Ease of Doing Business rankings",
<https://www.doingbusiness.org/en/rankings> (hozzáférés: 2021. március 8.).

Az elemzés szándékosan kerüli az "oligarchák" és a "jogosulatlan befolyás" kifejezéseket, mivel mindkettő rosszul jellemzi az Ukrajnával szemben álló alapvető kormányzási problémát. A reformer erők számára az egyik kihívás egy új szókinccs kialakítása ukrán és angol nyelven, amely pontosabban leír bizonyos jellemzőket.

a *systema* és a befolyásának csökkentését gátló akadályok.

Ukrajna nem a klasszikus értelemben vett oligarchia, mert nem egy kis létszámú csoport irányítja. Amint fentebb említettük, bár a legnagyobb üzleti csoportok tulajdonosai jelentős befolyással bírnak a gazdaságpolitika egyes aspektusai felett, de a gazdaságpolitikától függenek.

a kormánytisztviselők, parlamenti képviselők, politikai szakértők és az állami vállalatok vezetőinek szélesebb csoportjára, hogy gyakorolhassák hatalmukat. E "szolgáltató osztály" tagjai közül néhányan közvetlenül a FIG-ek képviselői, de a többség nem. Saját érdekeik és befolyásolási csatornáik vannak. Az egymással versengő regionális érdekek tovább bonyolítják a képet. Ennyiben tehát a hatalom megosztott. A politikák elfogadása konszenzusépítést és pozíciócserét igényel olyan személyekkel, akiket ezek az üzlettulajdonosok nem mindig ellenőriznek közvetlenül.

A "jogosulatlan befolyás" két okból is téves elnevezés. Először is, a fő érdekelttek több mint egyszerű befolyásolók. Gyakran saját jogú szereplők, mivel a *systema* lehetővé teszi számukra, hogy a hivatalos intézményeken kívül közvetlenül részt vegyenek az állami politikával kapcsolatos döntéshozatalban. Zelenszkij 2020 márciusában vezető vállalkozásokhoz intézett kérése

a COVID-19 világjárvány hatásainak kezelésére irányuló kormányzati erőfeszítések támogatása a közelmúlt példája annak, hogy ez nyíltan is megtörténhet. ¹¹ Porosenko kinevezése

két vezető üzletember, Igor Kolomojszkij és Szerhij Taruta 2014-ben a délkeleti régiók vezetésére. Másodszer, Ukrajna kormányzati rendszere még nem fejlődött olyan szintre, hogy a kulcsfontosságú érdekelttek befolyását "indokolatlannak" vagy túlzottnak lehessen nevezni. Egy korlátozott hozzáférésű rendszerben ez a norma.

11RFE/RL (2020), "Zelenskiy Calls On Oligarchs To Help Finance Virus Fight As China's Ma Donates Testing Kits", 2020. március 17., <https://www.rferl.org/a/ukraine-coronavirus-oligarchs-medicine/30492082.html>.
(hozzáférés: 2021. május 16.).

02

A Systema négy pillére

A kiváltságaik ellenére az ukrajnai nagy pénzügyi-ipari csoportok - a *systema* elsődleges érdekeltjei - által ellenőrzött vállalatok kevésbé termelékenyek, lassabban növelik a növekedést és lassabban teremtenek munkahelyeket, mint a politikailag nem kapcsolódó vállalatok.

Négy pillér támogatja a rendszernek Ukrajnát, és jelentős stabilitást biztosít számára:

- A kormányzati döntéshozatali folyamatok mély behatolása a nagyvállalati érdekeket előnyben részesítő és ezekből a kapcsolatokból hasznot húzó vezető tisztségviselők révén;
- A jogalkotási folyamat befolyásolása, többek között olyan képviselők fizetett támogatása révén, akiknek vagy közvetlen üzleti érdekeik vannak, vagy közvetve hasznot húznak mások üzleti érdekeinek támogatásából;
- az igazságszolgáltatás és a bűnüldöző szervek befolyásolása lojális személyek kinevezése, valamint a megvesztegetés és egyéb ösztönzők alkalmazása révén a *Systema* érdekeinek védelme érdekében; és
- A média ellenőrzése a fő médiumok tulajdonlásán keresztül, amelyek a médiát platformot biztosít a kiválasztott politikusok számára karrierjük fejlesztéséhez, valamint a nagyvállalatok számára, hogy a közvéleményt a *systema* javára alakítsák, többek között azáltal, hogy támadják azokat, akik az útjukban állnak.

1. ábra. A rendszert támogató négy pillér

A nagy ukrajnai FIG-ek az elmúlt két évtizedben uralták a gazdaságot, mivel több ágazatban - többek között a mezőgazdaságban, a bankszektorban, az energiatermelésben és -szállításban, a médiában, a bányászatban és az acéliparban - vertikálisan integrált vállalkozások tulajdonosaivá váltak. Ezek a *Systema* elsődleges érdekeltek. A FIG-ek által ellenőrzött vállalatok kiváltságaik ellenére kevésbé termelékenyek, lassabban növelik a növekedést és lassabban teremtenek munkahelyeket, mint a FIG-ek. politikailag nem kapcsolódó vállalatok. ¹² E modell megőrzése azon múlott, hogy a gazdaság nagy része állami kézben maradt. Ez lehetővé tette az érdekeltek számára, hogy az állami tulajdonú vállalatok (SOE-k) irányításával vagy hogy az állam által nyújtott kedvezmények révén, vagy az állami vállalatokkal szorosan együttműködve hasznot húzzanak. Nem meglepő, hogy a vállalatirányítási reform kevésbé vonzotta ezeket a csoportokat, miközben a privatizáció csigalassúsággal haladt, és a diszkriminatív feltételek gyakran kizárták a külföldi befektetőket. Három évtizeddel a szovjet gazdaság összeomlása után Ukrajnában még mindig mintegy 3700 állami vállalat működik. ¹³

A PrivatBank és a nemzeti olaj- és gázipari vállalat, a Naftogaz jelentős kivételével az FIG-ek üzleti tevékenysége a társadalomra háruló költségek ellenére fenntarthatónak bizonyult, mivel továbbra is értéket teremtettek tulajdonosaik számára.

A FIG-ek egymással versengenek a befolyásért és a bérleti díjakhoz való hozzáférésért, de a erős motiváció az informális szabályok szerinti együttélésre. A Janukovics "klán" megsértette ezeket a szabályokat, amikor a bérlakáskeresést központi irányítása alá akarta helyezni. Eközben destabilizálta a *systemát*, és elvesztette a többi szereplő támogatását, akik arra a következtetésre jutottak, hogy a forradalom okozta zavarok ellenére is jobban járnak nélküle. Egyesek gyorsan visszatáltak az egyensúlyukhoz a forradalom utáni világban, amelyben a *systema* még mindig uralkodott, mások kevésbé.

Rinat Akhmetov, Ukrajna egyik leggazdagabb üzletembere 2014 után olyan megegyezést tudott találni Porosenko elnökkel, amely lehetővé tette számára, hogy újjáépítse vállalkozását, miután a donbászi konfliktus miatt súlyos veszteségeket szenvedett. Úgy tűnik, üzleti érdekeltségei nem szenvedtek kárt Zelenszkij elnöksége alatt, és televíziós csatornái pozitív színben tüntetik fel az elnököt. ¹⁴

12 Ibid., 9. o.

13 Prokhorov, B. és Yablonovsky, D. (2020), "Privatization in Ukraine: high jump after years of crawling?", Centre for Economic Strategy, 2020. március 3., <https://ces.org.ua/en/privatization-in-ukraine-high-jump-after-years-of-crawling> (hozzáférés: 2021. március 8.).

14 Olearchyk, R. (2020), "Ukraine's oligarchs jostle for influence with President Zelensky", *Financial Times*, 2020. február 19., <https://www.ft.com/content/1821b882-4366-11ea-abea-0c7a29cd66fe>. (hozzáférés: 2021. március 8.).

Ihor Kolomojszkij, Ahmetov egyik riválisa az üzlettulajdonosok csúcsán, kezdetben a Porosenko-kormány szövetségese volt, és Dnyipropetrovszk régió kormányzójaként 2014-ben kulcsszerepet játszott az ellenállás mozgósításában.

a Délkelet-Ukrajna destabilizálására irányuló orosz erőfeszítésekkel szemben. A Porosenkóval való viszálykodás után elhagyta az országot, hogy aztán Zelenszkij megválasztása után diadalmasan visszatérjen, eltökélten vitatva a Porosenko-kormány alatt végrehajtott PrivatBank államosítását, amely üzleti birodalmának központi eleme volt.

Elemzők gyorsan rámutattak a nagy FIG-ek befolyására a 2019-ben megválasztott parlamentben. Volodimir Fesenko, Ukrajna egyik vezető politikai kommentátora még az év szeptemberében megjegyezte, hogy Kolomojszkij számíthatott

akár 30 képviselő támogatásával, Dmytro Firtash, az energia- és vegyipari szektor prominens szereplője 15, Akhmetov pedig hat képviselővel.¹⁵ Kijevben széles körben úgy vélik, hogy a 2019-es választások óta nőtt Akhmetov közvetlen befolyása a kormányra, még akkor is, ha jóval kevesebb szavazatot ellenőriz a parlamentben. Denys Shmyhal miniszterelnök korábban vezető beosztást töltött be Akhmetov energetikai vállalatánál, a DTEK-nél, míg Olha Buslavets, a 2020 áprilisától novemberéig hivatalban lévő energiaügyi miniszter szakmai háttere a donyecki széniparban volt, amely a donyecki

Akhmetov által. Tagadta, hogy kapcsolatban állna a DTEK-vel.¹⁶ Időközben Firtash befolyása csökkenni látszik, amit az ukrán Biztonsági és Védelmi Tanács nemrégiben hozott határozata is bizonyít, amely szankciókat vezetett be ellene. Kolomojszkij parlamenti befolyása az elmúlt hónapokban csökkenhetett, miután az amerikai hatóságok 2021 januárjában szankciókat vetettek ki közeli parlamenti munkatársa, Olekszandr Dubinszkij ellen. Zelenszkij parlamenti többségének korábbi megroppanása lehetővé tette, hogy Kolomojszkij a Nép Szolgája pártból közelebb kerüljön a 40 szavazathoz.¹⁷

E legfelső szintű FIG-ek alatt kisebb csoportok találhatóak, amelyek ugyanezen elvek szerint működnek, de tulajdonosaik nem annyira láthatóak és nem annyira hálózatba szerveződtek.

a nemzeti szintű politikában. Általában helyi jelenléttel rendelkeznek, és a helyi médiumok tulajdonosaivá válnak. A mezőgazdasági és a gyógyszeripar néhány nagyobb szereplője ebbe a kategóriába tartozik. Hasonlóképpen, Ukrajna megreformálatlan vámrendszerének legnagyobb haszonélvezői például az alacsonyabb szintű vállalatok, amelyek csempészet útján kerülnek el az adófizetést. Ezek a vállalatok ugyanazokat a mechanizmusokat használják, mint a nagyszabású haszonszerzésben részt vevő szervezetek: behatolnak a kormányzati rendszerbe, többek között a bűnüldöző szervekkel való összejátszáson keresztül, támogatják a parlamentben, és a médiát használják a reformereket támadó támadásokhoz.

¹⁵ Smirnov, Y. (2019), "Кукловоды | #ВластьЭтоМы. Серые кардиналы Рады: кто will влиять на этот парламент, кроме Коломойского" [Bábjátékosok | #WeArePower. A Rada szürke bíborosai: ki fogja befolyásolni ezt a parlamentet, kivéve Kolomojszkijt], Liga.net, 2019. szeptember 30., <https://www.liga.net/politics/articles/vlastetomy-serye-kardinaly-rady-kto-budet-vliyat-na-etot-parlament-krome-kolomoyskogo> (hozzáférés: 2021. március 8.).

16 Zaika, B. (2020), "Коломойский VS Ахметов | Ольга Буславец - новая глава Минэнерго. Что о ней известно? Досье" [Kolomoisky VS Akhmetov | Olga Buslavets az Energiaügyi Minisztérium új vezetője. Mit lehet tudni róla? Dossier], Liga.net, 2020. április 17., <https://biz.liga.net/ekonomika/tek/article/olga-buslavets---novyy-ministr-energetiki-cto-o-ney-izvestno-dose> (hozzáférés: 2021. március 8.).

17 Kravets R, Romanyuk R, "Be!команда. Скільки депутатів Коломойського залишилось у "Слузі народу" [Be!team. Hányan maradtak Kolomojszkij képviselői közül a "Nép szolgálója"], 2021. március 4., <https://www.pravda.com.ua/rus/articles/2021/03/4/7285446> (hozzáférés: 2021. április 16.).

03 A Systema felépítés e

Az ukrán *systema* szembetűnő jellemzője a mélysége. a nemzeti és regionális döntéshozatali folyamatokba és a döntéseket országszerte végrehajtó bürokráciába való behatolása és megisméltése.

Ukrajnában három szinten működik a járadékvadász gépezet. A legfelső szinten, a nagyvállalatok kapják a legnagyobb részesedést. Középen a *rendszer* támogatói, például a magas és középszintű kormánytisztviselők, a parlamenti képviselők és az állami tulajdonú vállalatok vezetői kapnak jutalmat felülről és alulról, mivel a legnagyobb és a legkisebb szereplők is fizetik a járandóságaikat. Alul az alacsony és középszintű tisztviselők vannak, akik kenőpénzt szednek.

Egy részét megtartják maguknak, de a nagyobb részét átadják a feletteseiknek. Ez összhangban van a *systema* hasonló modelljeivel világszerte. Az ukrán változat szembetűnő jellemzője azonban a behatolás mélysége.

a nemzeti döntéshozatali folyamatban és a döntéseket végrehajtó bürokráciában.

A *Systema* struktúrái nem csak Kijevben működnek. Az egész országban ugyanazokat a működési elveket másolják regionális szinten is, a nagyhatalmú helyi elíték és a regionális kormányokban és tanácsokban lévő cinkosaik javára. Ez néha azt jelenti, hogy a városok és a regionális közigazgatások politikai hatalmuknál fogva képesek szembeszállni a nemzeti ügynökségek tekintélyével. Ez nyilvánvaló volt a COVID-19 válság során, amikor néhány város úgy döntött, hogy nem tartja be a

központi kormány által kiadott korlátozásokat.

A Systema regionális dimenziója a legnagyobb FIG-ek alatti érdekcsoportok hierarchiája révén jelentős további stabilitást biztosít a rendszer számára. A 2014 után megkezdett decentralizációs reform megerősítette a regionális és helyi eliteket. Amint azt a 2020. novemberi helyhatósági választások megmutatták, különösen Harkivban és Odesában, de más nagyvárosokban is a polgármesterek olyan hatalmi bázisokat építettek ki, amelyek inkább helyi vezetőként való népszerűségükön, mintsem az országos pártok vonzerején alapulnak. Harkiv és Odesa polgármesterei jelentős üzleti érdekeltségekkel rendelkeznek.

Alacsonyabb közigazgatási szinteken a politikai kapcsolatok és a vagyon kombinációja szintén ahhoz vezethet, hogy a helyi érdekek befolyást szereznek a regionális központokban és Kijevben.

A legnagyobb üzlettulajdonosok motivációi gyakran kerülnek konfliktusba a bérleti díjak elosztása miatt, de ezek a nézeteltérések nem bizonyultak elég bomlasztónak ahhoz, hogy a *systema* alapjait veszélyeztessék. Ezek a legfontosabb üzleti szereplők közös érdeke, hogy közös vörös vonalakkal rendelkezzenek, amelyek meghatározzák a reformok szintje, amelyet hajlandóak elfogadni. Még ha marginalizálva vagy kirekesztve is találják magukat, inkább keresik az utat vissza a *rendszerbe*, minthogy megpróbálnák átalakítani azt. A legtöbben tudják, hogy vállalkozásuk a túlélésért küzdene, nem hogy boldogulni tudnának egy olyan környezetben, ahol nem keresik a lakbért, és hogy egy jogállamban nem tudnák magukat könnyen megvédeni.

Az érdekek FIG-ek közötti konvergenciájának következményei jól láthatóak az ukrán politikában és gazdaságban a korlátozott verseny ördögi körének formájában, ami tartósan gyenge intézményeket, gyenge jogalkotást és a jogállamiság hiányát eredményezi. Ez elkerülhetetlenül táplálja a korrupciós gyakorlatokat minden szinten, amelyek biztosítják a kenőanyagot a *rendszer* kerekeinek forgásához.

A *Systema* azért tud önfenntartó lenni, mert a független szereplők számára különösen magasán tartja a legfelsőbb szintű politikába való belépés akadályát. Ez részben annak köszönhető, hogy az ukrán politika inkább a pénz, mint az eszmék versenye.

Például a kampányfinanszírozásra vonatkozó felső határ nélkül csak a magas szintű pénzügyi támogatással rendelkező politikai szereplők indulhattak a 2019-es elnökválasztáson. A Demokrácia és Jogállamiság Központja, egy ukrán civil szervezet szerint a három legtöbb szavazatot elért jelölt egyenként 5 millió és 5 millió dollár közötti összeget költött a választásokon.

21 millió dollár, főként televíziós reklámokra. Összehasonlításképpen Lengyelországban, ahol az egy főre jutó GDP majdnem négyszerese, a 2015-ös elnökválasztáson a jelöltek kampánykiadásai együttesen mintegy 4,8 millió dollárt tettek ki.¹⁸ Az ukrajnai választási kiadások magas szintje részben annak tudható be, hogy a kampányok hivatalosan megengedettnél korábban kezdődnek, valamint annak, hogy a kampánykiadásokat nem korlátozzák. A versenyt korlátozza az is, hogy a jelenlegi szabályok szerint a politikai pártok közvetítők igénybevételével elrejtetik finanszírozási forrásaikat. Ugyanakkor minimális nyilvános adománygyűjtést végeznek.

A korlátozott hozzáférési rend nyílt hozzáférési renddé történő átalakítása általában évtizedekig tart, mivel a fő szereplők számításainak megváltoztatása bonyolult, miközben egyidejűleg független intézményeket kell kialakítani.¹⁹ Ukrajna esetében azonban az elmúlt hat év tapasztalatai két, egymásnak ellentmondó mintára utalnak a fejlődés.

Először is, az Oroszországgal való fegyveres konfliktus kényszere ellenére, amely az ország számos gyengeségét feltárta, az ukrán uralkodó osztályon belül még mindig nincs konszenzus arról, hogy változtatni kell a kormányzás módján. Ehelyett a főbb FIG-ek továbbra is versengenek a befolyásért: Kolomojszkij 2019-ben, az elnökválasztás előestéjén tért vissza Ukrajnába; Viktor Medvedcsuk (aki az elnöki posztot betöltő

¹⁸ A Demokrácia és Jogállamiság Központ által a Chatham House rendelkezésére bocsátott feljegyzés, 2020. március.
¹⁹ North, Wallis és Weingast (2009), *Erőszak és társadalmi rendek*.

Kucsma kabinetfőnöke) és Porosenko újraválasztották a parlamentbe - bár 2021 májusában Medvedcsukot hazaárulással vádolták meg és házi őrizetbe helyezték; Akhmetov pedig ismét az elnöki hivatalban élvez előnyt. Ennek ellenére néhány, a nyugati országok által támogatott reform drámaian csökkentette a bérkifizetés bizonyos lehetőségeit²⁰ és aláasta a *Systema* egyes kedvezményezettjeinek érdekeit. Az IMF ragaszkodik ahhoz, hogy a pénzügyi támogatást függővé tegye a konkrét korrupcióellenes reformok és egyéb intézkedések - beleértve az igazságügyi reformot is - meghozatalára vonatkozó javaslatok a status quo visszafordíthatatlan megváltoztatásával fenyegetnek a *systema* hátrányára.

Másodsor, bár ezek a reformok továbbra is hiányosak, és egyre több jel utal arra, hogy a *rendszer* egy része Zelenszkij elnökségében lehetőséget látott a Porosenko évei alatt elvesztett terület visszaszerzésére, az, hogy az elitcsoporton kívülről választották meg az elnököt, a választók részéről a status quo markáns elutasítását mutatja. Ez az elmúlt 20 év legerőteljesebb kihívását jelenti a *systema* számára, amelyet gyorsan meg akart szakítani azzal, hogy leváltotta a reformkormányt, és megpróbálta felborítani a 2014 után megkezdett korrupcióellenes reformokat. A *systema* hatékony működéséhez azonban olyan politikai vezetésre van szükség, amelyet a társadalom elfogad. Zelenszkij népszerűségi mutatóinak 2019 közepe és 2020 eleje közötti drámai zuhanása, amelyet később a COVID-19 járvány kihívásai felnagyítottak, veszélyeket hordoz a *systema* főszereplői számára. Zelenszkij csökkenő népszerűsége könnyen tekintélyvesztéssé válhat, és új választásokat válthat ki - bár a cikk írásakor egyre több spekuláció keringett arról, hogy esetleg megpróbálkozik a második ciklusra való indulással.

Az IMF ragaszkodása ahhoz, hogy a pénzügyi támogatást konkrét korrupcióellenes reformok és egyéb intézkedések - beleértve az igazságügyi reformot is - végrehajtásától tegye függővé, azzal fenyeget, hogy a status quo visszafordíthatatlanul megváltozik a *systema* hátrányára.

A mai napig sem Ukrajnában, sem azon kívül nem áll rendelkezésre egységes kutatási anyag arról, hogy a *rendszer* hogyan tartja fenn a hatalmát, nem is beszélve arról, hogy milyen részletes recepteket lehetne kidolgozni a hatalom csökkentésére vagy megtörésére. Az eddigi kutatások inkább a következőkre összpontosítottak

a *rendszer* egésze helyett inkább konkrét személyekre és vállalkozásaikra összpontosítanak.²¹ A kérdés nem könnyű elemezni, mivel a számos működő hálózat különböző gazdasági ágazatokra terjed ki, és mélyen belenyúlik a gépezetbe. az állam és a közvélemény befolyásolása különböző csatornákon keresztül. E hálózatok jelenlétét könnyebb érezni, mint látni, mert nem csak rejtve vannak, hanem képlékenyek is.

20 Lough J. és Dubrovskij V. (2018), *Are Ukraine's Anti-Corruption Reforms Working?*, Research Paper, London: Royal Institute of International Affairs, <https://www.chathamhouse.org/sites/default/files/publications/research/2018-11-19-ukraine-anti-corruption-reforms-lough-dubrovskiy.pdf> (hozzáférés: 2021. március 8.).

21 Például a 2017-es tanulmányt a Zhakharov, A. és Yablonovsky, D. (2017), "Звільнити захоплену державу Україна" [Freeing Ukraine's captured state], Centre for Economic Strategy, 2017. március 15., <https://ces.org.ua/zvilnyty-zakhopleny-derzhavu-ukraina> (hozzáférés: 2021. március 9.).

A rendszer működésének megértéséhez a következő fejezet a gazdaság négy fő ágazatában - banki, energetikai, közlekedési és egészségügyi ágazatban - azonosítja a tulajdonosi struktúrát, valamint azokat a befolyásolási mechanizmusokat, amelyeket az egyes ágazatok fő szereplői érdekeik védelmére és előmozdítására használnak. Ezek következetes befolyásolási mintázatot mutatnak, amely a rendszer alapját képező pillérekből ered. Jól látható a jogalkotási folyamat ellenőrzésének képessége, a média és a bűnüldözés eszközeinek alkalmazása, valamint a döntések végrehajtásában egy engedékeny kormányzati rendszerre való támaszkodás.

A földreform példája azonban - amely a közvélemény számára különösen érzékeny kérdés, és amelyet Ukrajna nemzetközi partnerei támogatnak - azt sugallja, hogy azok az ágazatok, ahol a legnagyobb FIG-ek nincsenek jelen, kevésbé érzékenyek a *systema* befolyására.

04

Systema a banki, az energetikai, a közlekedési és az egészségügyi ágazatban

A nagyvállalatok képessége, hogy ellenőrizni tudják a jogalkotási folyamatot, bevetik a média és a bűnüldözés eszközeit, és támaszkodnak a döntések végrehajtásához szükséges kormányzati rendszer jól látható több gazdasági ágazatban.

Banki tevékenység

Tulajdonjog

Az állami tulajdonú intézmények ma az ukrán bankszektor eszközeinek mintegy 60 százalékát teszik ki. A PrivatBank, az Oschadbank és az Ukreximbank a legnagyobbak, együttes vagyonuk meghaladja az 1 billió UAH-t. Közel 20 külföldi tulajdonban lévő bank összesített eszközállománya meghaladja az 500 milliárd UAH-t. Ezt követi a közel 50 hazai tulajdonban lévő bank, amelyek összesített eszközállománya mintegy 250 milliárd UAH.²²

22 National Bank of Ukraine, Banking Sector Review, 2019. május, 3. o. (hozzáférés: 2021. április 16.).

A bankszektor 2014 utáni megtisztítása, amelyet az Ukrán Nemzeti Bank (NBU) reformcsapata hajtott végre, messzemenő volt, és véget vetett a kapcsolt felek közötti hitelezéssel²³ kapcsolatos, hosszú évekig működő kiterjedt rendszerek nagy részének. Mintegy 100 bankot, amelyek többsége mára bezárt, azzal vádolnak, hogy összesen 15 milliárd dollárnyi adófizetői pénzt szivattyúztak ki külföldre.

A *systema* hatása

A hatóságok eddig kevés erőfeszítést tettek arra, hogy visszaszerezzék ezeket és más, a Janukovics-évek alatt az államtól ellopott pénzeszközöket, és bizonyítékok vannak arra, hogy

hogy megmutassuk, hogy a *systema* egyes részei sikeresen akadályozták az erre irányuló kísérleteket.²⁴ A Porosenko-kormány idején nemcsak a főügyészség nem tett megfelelő lépéseket, hanem a Betétbiztosítási Alap is késlekedett, annak ellenére, hogy hatáskörében állt polgári eljárást indítani a felelősök ellen. a bankok veszteségeiért. Mindkét ügynökség vezetőjét az elnök nevezi ki.²⁵

A PrivatBank különösen jó példája a reformokkal szembeni maradék ellenállásnak. A bankot 2016-ban államosították, miután kiderült, hogy 5,5 milliárd dolláros lyuk tátong a mérlegében. Korábbi tulajdonosai példátlan jogi kampányt indítottak az államosítás bírósági megtámadására, perek százait kezdeményezve és fenyegetőzve.

a bankszektor reformjának egészének hitelessége.

Az NBU támadása a közpénzek hűtlen kezelésének számos régi rendszere ellen nem csak a PrivatBank korábbi tulajdonosai részéről ütközött ellenállásba. A Parlament kezdeti habozása 2018-ban az IMF által támogatott, az állami bankok független felügyelőbizottságainak létrehozására vonatkozó jogszabály elfogadásával kapcsolatban a hírek szerint a nemteljesítő hitelek néhány legnagyobb tulajdonosának hatalmát mutatta.²⁶ Ezek a szereplők képesek voltak belülről lobbizni a parlamentben, mivel ők is ülő képviselők voltak.²⁷ A jogszabályt azonban végül 2018 júliusában elfogadták. Ezt követően, 2020 elején a képviselők egy kis csoportja 16 000 módosítást nyújtott be a bankok fizetéseképtelenségéről szóló törvénytervezethez, amelyet az IMF a jövőbeli hitelnújtás feltételeként kért. Ez egyértelmű bizonyítéka volt a külső érdekcsoportok befolyásának, amelyek meg akarták akadályozni a jogszabályokat, amelyek célja az volt, hogy a fizetéseképtelenné vált bankok korábbi tulajdonosainak

²³ A kapcsolt felek közötti hitelnújtás ebben az esetben egy hitelező és egy hitelfeltevő közötti olyan ügyletet ír le, ahol egy már meglévő szoros kapcsolat a hitelfeltevő számára előnyös feltételekkel nyújtott kölcsönökhöz vezet, a hitelező kárára.

²⁴ 2014 áprilisában a brit Serious Fraud Office a bűncselekményből származó jövedelmekről szóló törvény alapján bírósági végzést kapott, amely 23 millió dollárt fagyasztott be két olyan vállalatnál, amelyet Mykola Zlochevsky irányított, aki Janukovics idején természeti erőforrásokért felelős miniszter volt. A befagyasztási határozatot visszavonták, miután az ukrán főügyészség levelet adott ki, amelyben kijelentette, hogy Zlochevsky nem gyanúsítható bűncselekmény elkövetésével az országban. Bullough, O. (2017), "The money machine: how a high-profile corruption investigation fell apart", *Guardian*, 2017. április 12., <https://www.theguardian.com/world/2017/apr/12/the-money-machine-how-a-high-profile-corruption-investigation-fell-apart> (hozzáférés: 2021. március 8.). 2019 novemberében Ruszlan Rjabosapka főügyész közölte, hogy hivatala nyomozást folytat Zlocsevskij ellen a gyanú szerint, hogy hivatali pozícióját sikkasztásra használta fel.

800 millió UAH összegű, az NBU tulajdonát képező pénz. Zhegulev, I. (2019), "Ukraina kiszélesíti a vizsgálatot a

Burisma-alapítót állami pénzek elsikkasztására", Reuters, 2019. november 20., <https://www.reuters.com/article/us-usa-trump-impeachment-burisma/ukraine-widens-probe-against-burisma-founder-to-embezzlement-of-state-funds-idUSKBN1XU2N7> (hozzáférés: 2021. március 8.).

25 Kalenyuk, D. (2016), "How to stop banking robbers in Ukraine", AntAC, 2016. július 8., <https://antac.org.ua/en/news/how-to-stop-bank-robbers-in-ukraine> (hozzáférés: 2021. március 9.).

26 Az Ukrajnában kibocsátott bruttó hitelek valamivel több mint 50 százaléka nem teljesít. German Advisory Group Ukraine (2019), *Banking Sector Monitoring*, Berlin/Kijev: German Advisory Group, https://www.beratergruppe-ukraine.de/wordpress/wp-content/uploads/2019/08/PB_05_2019_en.pdf (hozzáférés: 2021. március 8.).

27 Fitzgeorge-Parker, L. (2018), "Ukraine's parliament blocks bankreform", Euromoney, 2018. április 24., <https://www.euromoney.com/article/b17xc335crbgrr/ukraines-parliament-blocks-bank-reform> (hozzáférés: 2021. március 8.).

a bankok nem tudják visszaszerezni az irányítást felettük. A COVID-19 járvány okozta gazdasági problémák miatt sürgősen szükség volt az IMF támogatására, ami azonban aláírta kampányukat. A parlament elfogadta a törvényt, és Zelenszkij aláírta azt. törvény 2020 májusában.

Az NBU vezetése ellen 2019 végén és 2020 elején indított kampány, valamint Valeria Hontareva volt kormányzó rendkívül személyes célkeresztbe állítása arra emlékeztet, hogy a bankreform ellenzői közül egyesek hajlandóak a legvégsőig elmenni érdekeik védelmében. Hontareva listázása

gyanúja merül fel a jogi eljárás manipulációjával kapcsolatban. A Kolomojszkij és mások tulajdonában lévő médiumok fontos szerepet játszottak abban, hogy az NBU-t Ukrajna érdekei ellenében cselekvőnek állítsák be. Az NBU 2019 novemberében nyilatkozatot adott ki, amelyben Kolomojszkij tette felelőssé a hírnevét ért támadásokért, beleértve az épületénél tartott állítólagos, fizetett tüntetéseket.²⁸

2020 júliusában Zelenszkij kényszerítette lemondásra Jakov Szmolij NBU-kormányzót. Tisztségéből való távozása után Szmolij a bankra gyakorolt "szisztematikus politikai nyomásra" hivatkozott, és nem zárta ki az elnöki hivatal és Kolomojszkij közötti érdekegyezést.²⁹ Azt mondta, hogy az elnöki hivatal az NBU vezetését olyan emberekkel akarta lecserélni, akiket ellenőrizni tudott. Szmolij lemondására röviddel azután került sor, hogy Ukrajna megkapta az új

5 milliárd dolláros IMF készenléti megállapodás. Az IMF további támogatásának egyik legfontosabb feltétele az NBU függetlensége volt, és az IMF világhossá tette, hogy nagyra becsüli Smolijt és csapatát.

Energia

Tulajdonjog

Az elmúlt közel három évtizedben Ukrajnában az energiaágazat volt a legnagyobb bérleti díjak forrása. Emiatt az energetikai vállalatok alkotják a ország számos leggazdagabb üzletemberének üzleti birodalmának alapja. Rinat Akhmetov például továbbra is a szénipar legnagyobb szereplője. Az ő cége, a DTEK 2017-ben az ukrajnai 28 millió tonna termikus szén össztermelésének 86 százalékát adta.³⁰ Akhmetovnak a gáztermelésben és a megújuló energiaforrásokban, valamint a villamosenergia-termelésben és -elosztásban is vannak érdekeltségei.

²⁸ Ukrán Nemzeti Bank (2019), "Звернення Правління Національного банку" [A Nemzeti Bank igazgatóságának fellebbezése], <https://bank.gov.ua/news/all/zvernennya-pravlinnya-natsionalnogo-banku?fbclid>.

=IwAR3RGbeDcxP-cVdv1Yfz00mmeRzVqgThmc01hpftn40uM36jAgtEkd2S8JI (hozzáférés: 2021. március 8.).
²⁹ Koshkina, S. és Bazar, O. (2020), "Яків Смолий: "Мета - дискредитувати керівництво НБУ. Зняти його, змінити на керованих"" [Jakiv Smolij: "A cél az NBU vezetésének lejárata. eltávolítani, lecserélni irányítottakra"], LB.ua, 2020. július 6., https://lb.ua/news/2020/07/06/461282_yakiv_smolij_meta_

diskreditivati.html (hozzáférés: 2021. márc. 8.).

30 Terminal (2018), "Доля ДТЭК Ахметова в производстве энергетикаі угля в 2017 году выросла до 86%" [DTEK Akhmetov részesedése a termikus szénermelésben 2017-ben 86%-ra nőtt], 2018. január 11., <http://oilreview.kiev.ua/2018/01/11/dolya-dtek-axmetova-v-proizvodstve-energeticheskogo-uglya-v-2017-godu-vyroslo-do-86> (hozzáférés: 2021. március 8.).

A systema hatása

A nagy FIG-ek a Kucsma-elnökség idejétől (1994-2005) egészen 2014-ig erős befolyást gyakoroltak az energiaiparra - különösen a gázellátás szabályozására, amely az Oroszországból importált gázt előnyben részesítette a hazai termeléssel szemben. A háztartásoknak szánt támogatott gázárak és az iparnak kínált piaci árak közötti különbséget kihasználó illegális arbitrázsrendszerek az uralkodó osztály nagy részének meggazdagodási forrását jelentették. A gázkereskedők "elfogták" a nemzeti szabályozó hatóságot, hogy létrehozzák ezt a különbséget. Az ilyen gyakorlatok nemcsak a gázpiacot torzították, és a háztartásokat elriasztották a gázpiacról. a fogyasztás korlátozása; emellett mélyreható nemzetbiztonsági következményekkel is jártak, mivel veszélyes függőséget teremtettek az orosz gáztól. A Naftogaz 2014-re a GDP 5,7 százalékának megfelelő hiányt halmozott fel.

A helyzet súlyossága a FIG befolyásának eddig látott legsúlyosabb megfordulását eredményezte. A Naftogaznál végrehajtott reformok az Oroszországból érkező gázszállítások leállításához, a korábbi arbitrázsmarzsok megszüntetéséhez és a vállalatirányítási reformok révén drámai javuláshoz vezettek a vállalatirányításban. a vállalat ügyleteinek átláthatósága. Közmegegyezés szerint a reformok legnagyobb vesztese Dmytro Firtash volt, aki nem csak az olcsó orosz gázhoz nem jutott többé hozzá, de az arbitrázsüzletből sem tudott többé profitálni. Ennek ellenére megtartotta az ellenőrzést a legtöbb ukrán regionális gázszolgáltató vállalat felett, az ágazatnak egy olyan része felett, amelyet még mindig nagyon átláthatatlannak tartanak.

Ha azonban Firtash már nem is tudta ugyanolyan mértékben alakítani a gázágazatot, mint korábban, a szén- és villamosenergia-ágazatban egy másik csoport diktálhatta a politikát. 2016-ban a Nemzeti Energiaszabályozó Bizottság (NERC) a az ellentmondásos döntés, hogy a nagykereskedelmi villamosenergia-árakat a hazai széntermelőket előnyben részesítő szinten határozzák meg, az Akhmetov DTEK-jének kedvező "Rotterdam+" képletet követve. A kommentátorok ezt úgy tekintették, mint az Akhmetov és Porosenko elnök közötti megbékélés eredményét, miután a méltóság forradalma után megromlott a kapcsolatuk. Úgy tűnik, hogy a NERC döntéséért cserébe Ahmetov felajánlotta Porosenkónak a hozzá hű parlamenti képviselők támogatását. Akhmetov fő üzlettársa, Vadim Novinszkij és cégeinek több felsővezetője 2014-ben képviselőként jutott be a parlamentbe. az Ellenzéki Blokk, a Janukovics-féle Régiók Pártjának maradványa.

Az Energiaközösség titkársága³¹ 2018-as értékelésében megrovóan nyilatkozott a NERC teljesítményéről, megjegyezve, hogy a testület tagjai nyilvánvalóan "bizonyos politikai és üzleti csoportok nyomása alatt állnak, amelyek ténylegesen befolyásolják a döntések kimenetelét".³² A NERC több tagjának lemondására Zelenszkij elnökké választása után állítólag politikai nyomás hatására került sor.

31 Az Energiaközösség az EU és a szomszédos országok közötti együttműködés célja egy integrált páneurópai energiapiac létrehozása, amely az uniós szabályokra és elvekre épül.

32 The National Energy Regulatory Authority of Ukraine (2018), *Governance and Independence - An Energy Community Secretariat Review*, Kijev, 2018. március, 26. o.

Bár még túl korai lenne megmondani, hogy a NERC másképp fog-e működni a megváltozott tagsággal, valószínűnek tűnik, hogy a GFF-ek részéről ugyanaz a lobbiktaktika folytatódik. A független szabályozás lehetőségét gyengítő alapvető probléma a szakértelem hiánya és az üzleti érdekekkel szemben szembeszállni képes szakemberek hiánya. Ez különösen jól látható az Energiaügyi és Környezetvédelmi Minisztériumban és a Parlament Energiaügyi és Közművek Bizottságában. A legnagyobb energetikai szakértelem nem a közzsférában, hanem az FIG-ekben van, ahol sokkal magasabbak a fizetések és jobb a szakmai fejlődési lehetőségek.

A háztartási gázellátás monopóliumának megszüntetésére irányuló tervezett erőfeszítések például valószínűleg ütköznek a Firtash érdekeivel. Mint 2014 után bebizonyította, képes volt erőteljes lobbikapacitást bevetni vállalkozásai védelmében.

Az Oroszországban gyártott műtrágyákra vonatkozó embargók segítettek az Ostchem vállalatának abban, hogy megerősítse monopóliumát a hazai piacon. A behozatal megszüntetése

Oroszországból hátrányos helyzetbe hozták az ukrán gazdákat, mivel nem jutottak olcsóbb műtrágyaszállítmányokhoz. Azonban Zelenszkij szankciókat vezetett be Firtash ellen.

június végén 2021-ben azt sugallta, hogy pozíciója jelentősen meggyengült.

A független szabályozás lehetőségét gyengítő alapvető probléma a szakértelem hiánya és az üzleti érdekekkel szemben szembeszállni képes szakemberek hiánya.

Szükség esetén a FIG-ek a médiát is felhasználhatják a kormány elleni álláspontjuk támogatására, valamint a baráti szakmai szövetségek vagy ukrán és külföldi agytrösztök finanszírozására.³³ A múltban a bíróságokat is sikerrel használták fel a NERC díjszabási határozatainak megtámadására. Az is felmerült, hogy a Honcharuk-kormány azon törekvéseinek blokkolása, hogy megváltoztassa a vezetőséget a Centrengo és három regionális energiavállalat kulcsfontosságú tényező volt az elbocsátásában.³⁴

2020 folyamán jelentős politikai nyomás nehezedett a Naftogazra és az év elején szétválasztott gázszállító rendszerüzemeltetőre. A gázágazat mélyreható reformjai, amelyek célja az Oroszországtól való energiafüggőség csökkentése és az ukrán gázpiacnak az uniós energetikai jogszabályokban rögzített szabadpiaci elvekhez való igazítása, segítették az ország gyors integrációját a szélesebb uniós piacba, de egyes ukrajnai körökben nem voltak népszerűek. Májusban

évben Julija Timosenko volt miniszterelnök Haza Pártjának 47 képviselője és Medvedcsuk oroszbarát ellenzéki Platform - Az Életért nevű pártjának 47 képviselője közösen felszólította az Alkotmánybíróságot, hogy vizsgálja meg az átviteli rendszer szétválasztásának jogszerűségét. A kormány 2021 januárjában hozott döntése, amely szerint szabályozni kell a

-
- 33** Például Akhmetov SCM-je és Zlochevsky Burisma cége egyaránt az Atlanti Tanács adományozója volt az Atlantic Councilnak a USA a 2019-es pénzügyi évben; Atlantic Council (2019), "Honor roll of contributors", <https://www.atlanticcouncil.org/support-the-council/honor-roll-of-contributors-2019> (hozzáférés: 2021. március 8.).
- 34** Ukraine Crisis media center (2020), "Kormányátalakítás, a főügyész elbocsátása: miről van szó?", 2020. március 6., <http://uacrisis.org/75170-government-reshuffled-prosecutor-general-dismissed>. (hozzáférés: 2021. március 8.).

a fűtési szezon hátralévő részében a lakossági gázáraknak gazdasági indoka lehetett, hogy korlátozzák a Firtashhoz kapcsolódó, a lakossági gázpiac 75 százalékát ellenőrző vállalatok folyamatos árdrágítását. Mégis a támogatók közül a kormány lépését a nyugati típusú reformokkal szemben ellenséges erők támogatták, és így szívesen rontják Ukrajna és az IMF kapcsolatát. Az alap korábban ragaszkodott ahhoz, hogy Ukrajna a további támogatásának feltételeként a piaci szintre emelje a hazai gázárakat.

Szállítás

Tulajdonjog

A közlekedési ágazat nagyrészt állami tulajdonban van, de éles példát szolgáltat arra, hogyan torzíthatják a nagy pénzügyi érdekcsoportok érdekei az állami vállalatok működését saját céljaik érdekében. Az ágazatnak a FIG által vezetett rendszerekből származó közvetlen veszteségei a következők évi 5 milliárd dollárra becsülhető. ³⁵ Kivételesen az Ukraine International Airlines (UIA) magáncég, amely Ihor Kolomoiskyhez kapcsolódó offshore szervezetek tulajdonában van. ³⁶

A *systema* hatása

A közlekedési rendszer használatára vonatkozó árképzési mechanizmusok befolyásolása kulcsfontosságú az árutermelő vállalkozásokat működtető FIG-ek számára. Ez különösen jól látható a vasút esetében. A legolcsóbb és leghatékonyabb módja az ömlesztett áruk, például a szén, a vasérc, az acél, a kukorica, a búza és a napraforgóolaj szállításának a vasúton, részben az utak nem kielégítő minősége miatt. A FIG-nek a vasúti közlekedés költségeinek leszorítására irányuló stratégiája azonban siralmas állapotban hagyta a vasutat. A rosszul karbantartott infrastruktúra és a gördülőállomány, különösen a mozdonyok hiánya költséges szűk keresztmetszeteket okozott az egész rendszer számára.

A FIG-eknek sikerült fenntartaniuk az 1960-as években létrehozott vámrendszert, amely olcsóbbá teszi a nyersanyagok szállítását, mint a késztermékekét. Ennek eredményeképpen a hrvnyia leértékelődése miatt a tarifák 10-szer alacsonyabbak, mint a lengyelországi vagy magyarországi megfelelőik. ³⁷ Egy elemzés szerint a tarifák fő haszonélvezői az SCM (Rinat Akhmetov tulajdonában) és a Ferrexpo (Kosztjantin Zevago tulajdonában). ³⁸

A FIG-ek abból is profitáltak, hogy részt vettek az ukrán vasút (Ukrzaliznyica) számára kiírt áru-, üzemanyag- és karbantartási szolgáltatási pályázatokon. Az Akhmetov tulajdonában lévő Metinvest például síneket szállít, míg a Viktor Pinchuk tulajdonában lévő Interpipe a mozdonyok és vasúti kocsik kerekeit szállítja. A Petro Porosenko és társa, Ihor Kononenko nevéhez fűződő vállalatok szállítottak üzemanyagot. Egyes esetekben az üzleti érdekek eltérítették a tanúsítási eljárásokat a

- 35** Andrusiv, V., Ustenko, O., Romanenko, Y. és Tyshkevich, I. (2018), *The Future of the Ukrainian Oligarchs*, Kijev: Ukrainian Institute for the Future, 39. o., <https://uifuture.org/en/news-en/reportmaybutnieukrainskykh-oligarchiv> (hozzáférés: 2021. március 8.).
- 36** A kormány 2011-ben 61,6 százalékos részesedést adott el az UIA-ban három meglévő részvényesnek.
- 37** Schulmeister, V. (2017), "Vladimir Schulmeister: Ukrzaliznyicja", *Kyiv Post*, 2017. március 10., <https://www.kyivpost.com/article/opinion/op-ed/vladimir-schulmeister-wrong-ukrzaliznytsya.html>. (hozzáférés: 2021. március 9.).
- 38** Ibid.

Ukrzaliznyica, hogy csak a monopolszállítóktól való vásárlást engedélyezze.³⁹ Egy Jaroszlav Dubnyevicshez, a parlament közlekedési bizottságának korábbi elnökéhez kapcsolódó vállalat állítólag túl magas áron szállított alkatrészeket az Ukrzaliznicija számára.⁴⁰ 2019 októberében a parlament megvonta Dubnevics parlamenti mentelmi jogát, és az ügyészek letartóztatták őt azzal a gyanúval, hogy 93 millió UAH-t lopott el korrupt beszerzési rendszereken keresztül. Később óvadék ellenében szabadon engedték. 2020 áprilisában a Korrupcióellenes Speciális Ügyészség jelentette, hogy vádat emel Dubnevics ellen, és továbbítja a

az ügyet a Legfelsőbb Korrupcióellenes Bírósághoz felülvizsgálatra.⁴¹

A FIG-ek befolyást gyakorolnak az Ukrán Tengeri Kikötők Hatósága (USPA) által kezelt 13 tengeri kikötő működésére is, hogy logisztikai és egyéb szolgáltatásokat szerezzenek.

előnyök, beleértve a vámkedvezményeket is. A kikötők létfontosságúak a csoportok számára a fém- és gabonaexport, valamint a szén- és olajtermékek behozatala szempontjából. A korlátozott kikötői kapacitáshoz való hozzáférés kulcsfontosságú kérdés. Egy elemzés megállapítja, hogy a FIG-ek a rendvédelmi szerveken, a parlamenti képviselőkön keresztül befolyásolják a kikötői műveleteket.

és az USPA felső vezetése.⁴² Ez utóbbit jelzi, hogy 2018-ban a tengeri kikötők 13 vezetőjéből 11 nem állandó kinevezés, hanem "megbízott" volt.

Ezt a mechanizmust más területeken, például a vámhatóságoknál is alkalmazzák, hogy a munkahelyük biztonságáért aggódó tisztviselőket bizonyos érdekek iránti fogékonyságra bírják.

A légiközlekedési ágazatban Kolomojszkij a kijevi Boriszpil repülőtér irányításába kinevezett személyeken keresztül gyakorol befolyást.⁴³ Ennek eredményeképpen az UIA állítólag kiváltságos körülmények között élvezi az ottani előnyöket. Bár Kolomoisky lobbizása a kormánynál és jogi lépései nem voltak elegendőek ahhoz, hogy megakadályozzák a Ryanair fapados légitársaság piacra lépését, a COVID-19 válságot megelőzően az olajtermék-üzletága profitált a repülőgép-üzemanyag iránti kereslet növekedéséből. Az Ukrajnába szállított mennyiségek mintegy 30 százaléka a Kolomoisky kremencsugi finomítójából származott.

Az útépitési ágazatban erős a gyanú, hogy a FIG-ek érdekei befolyásolják az Ukravtodor állami ügynökségnél hozott döntéseket, hogy a vállalkozásoknak kedvezzenek azáltal, hogy meghatározzák, milyen utakat építsenek, milyen útvonalakon haladjanak, és mely utak javítását részesítsék előnyben.⁴⁴ Ráadásul egy jelentés szerint 2018-ban és 2019-ben az Ukravtodor összes szerződésének egyharmadát három vállalat nyerte el,⁴⁵ amelyek közül az egyik állítólag kapcsolatban állt Hennagyij Trukhanov, Odesa polgármesterével,

³⁹ Ibid.

⁴⁰ Andrusiv, Ustenko, Romanenko és Tyshkevich (2018), *Az ukrán oligarchák jövője*, 39. o.

⁴¹ Különleges Korrupcióellenes Ügyészség a Facebookon keresztül (2020), "Завершено досудове розслідування у справі стосовно народного депутата України, підозрюваного у заволодінні державними коштами у сумі понад 93 млн гривень" [Befejeződött az előzetes vizsgálat Ukrajna 93 millió UAH összegű állami pénzeszközök birtoklásával gyanúsított népképviselőjének ügyében], Sajtóközlemény,

22 April 2020, <https://www.facebook.com/sap.gov.ua/photos/a.836519139784604/2283392005097303>

(hozzáférés: 2021. március 9.).

42 Ibid.

43 iPress (2014), "На руководящие должности герүлөтэр "Борисполь" назначают людей Коломойского" [Kolomoisky embereit nevezik ki a Boriszpil repülötér vezetői posztjaira], 2014. október 8., https://ipress.ua/ru/news/na_rukovodyashchye_dolzhnosty_aeroporta_boryspol_naznachayut_lyudey_kolomoyskogo_88965.html (hozzáférés: 2021. március 9.).

44 Interjú egy volt ukrán magas rangú kormánytisztviselővel, 2020. február.

45 Ansiforova, M. (2020), ""Укравтодор" дозволяє "компаніям-любленцям" переплачувати бюджетні мільярди гривень на рівному місці" [Ukravtodor lehetővé teszi a "kedvenc vállalatok" számára a költségvetési milliárdok túlfizetését. of hryvnias on an equal footing footing], 2020. május 26., bihus, <https://bihus.info/ukravtodor-dozvolyye-kompaniyam-ulyublencyam-pereplachuvaty-byudzhetni-milyardy-gryven-na-rivnomu-misczi> (hozzáférés: 2021. március 9.).

aki ellen a Nemzeti Korrupcióellenes Hivatal többször is nyomozást folytatott állami vagyon elsikkasztásának, pénzmosásnak és más bűncselekményeknek a gyanújával. Ezek közül eddig egyik sem vezetett büntetőjogi ítélethez.

Egészségügy

Tulajdonjog

Az egészségügyi piac versenyképes, egyetlen vállalat sem rendelkezik 6 százaléknál nagyobb részesedéssel. A legnagyobb FIG-ek hiányoznak az ágazatból. A tulajdonosok

az egészségügyi vállalatok gyakran jelentős adományozói a politikai pártoknak, és képviselőik vannak a parlament közegészségügyi bizottságában. A gyógyszeripari ágazat egésze 2018-ban a GDP mindössze 1 százalékát tette ki a GDP-nek, a NBU adatok. Ez szinte biztosan megmagyarázza, hogy miért nem vonzó ez az ágazat a főbb pénzügyi szektorok számára.

A *systema* hatása

2015 előtt a kormányzati tisztviselők és a felszereléseket és gyógyszereket szállító vállalatok közötti összejátszáson keresztül a pályázati eljárás manipulálása vezetett ahhoz, hogy

a rendkívül magas árakon történő vásárlásokhoz. A két fél megosztotta a bevételen. Egyes esetekben az árak két-háromszor magasabbak voltak, mint a Lengyelországban ugyanezekért a gyógyszerekért fizetett árak.

Egy 2017-es becslés szerint az Egészségügyi Minisztérium gyógyszerbeszerzésre fordított kiadásainak 40 százaléka "fekete pénz" volt.⁴⁶ 2014-ben hat vállalat, négy

amelyek közül egyazon személy irányítása alatt állnak, az AIDS, a rák, a hepatitis és a tuberkulózis kezelésére szolgáló gyógyszerek 95 százalékát szállították.⁴⁷

Ulana Suprun 2016 és 2019 között megbízott miniszter vezetése alatt az Egészségügyi Minisztériumnak sikerült bezárnia a gyakorlatok nagy részét azért, hogy a gyógyszerek beszerzését kiszervezte nemzetközi szakembereknek. A külföldön gyártott gyógyszerek törzskönyvezési folyamatának manipulálása a hazai gyártók és forgalmazók javára egy másik nagy probléma volt, amellyel Suprun csapata szembesült.

A rendszerek megszüntetése miatt vesztes érdekcsoportok részéről azonnali és tartós volt a visszahatás. A számvevőszék képviselői több alkalommal is felkeresték az Egészségügyi Minisztériumot, hogy kivizsgálják a új közbeszerzési eljárás. Hirtelen a kormányzati szervek is érdeklődést mutattak, köztük a Biztonsági Szolgálat, a Legfőbb Ügyészség és a Nemzeti Rendőrség. A Parlament Közegészségügyi Bizottságában több olyan személy is helyet kapott, akik a gyógyszeripari cégek alkalmazásában álltak. Glib Zahorij, az egyik legnagyobb ilyen cég, a Darnitsa tulajdonosa Porosenko pártjának parlamenti képviselője volt.

-
- 46** Colborne, M. (2017), "Tackling Pharma Corruption in Ukraine", *Canadian Medical Association Journal*, 189(34): E1101-E1102, <https://dx.doi.org/10.1503/cmaj.1095454> (hozzáférés: 9 Mar. 2021).
- 47** Cohen, J. (2015), "Battle to End Pharma Corruption Makes Progress, Needs Push", Atlantic Council, 2015. október 21., <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/ukrainealert/battle-to-end-pharma-corruption-makes-progress-needs-push>.

A parlamentben lobbizott a közbeszerzési eljárás megváltoztatása ellen, és sikertelenül próbált egy közeli munkatársát kinevezni a gyógyszerek nyilvántartásba vételéért felelős Állami Szakértői Központ élére.⁴⁸

Ezzel egyidejűleg a média heves támadásokat intézett Suprun és csapata ellen, valamint a főügyészség igyekezett megfélemlíteni két prominens egészségügyi reformmal foglalkozó nem kormányzati szervezetet azzal, hogy büntetőeljárást indított ellenük.

a külföldi támogatások állítólagos rossz kezelése miatt. 2019 februárjában egy kijevi bíróság utasította az Állami Nyomozó Irodát, hogy indítson büntetőeljárást Suprun ellen a bíróság munkájába való beavatkozás miatt.⁴⁹ Elmondta, hogy egy időben a csapata hetente akár 20 bírósági megjelenéssel is szembesült, ami része volt annak a törekvésnek, hogy hogy vesztegessek az idejüket és lassítsák a reformokat.⁵⁰

A parlament közegészségügyi bizottságának jelenlegi elnöke Mykhaylo Radutsky, a Borisz hálózat klinikáinak korábbi tulajdonosa, akit megválasztottak...

a Zelenszkij-féle Nép Szolgája listán. Az elnökkel való szoros kapcsolata miatt állítólag szabad kezet kapott az elnöki hivataltól az egészségügy reformjára. Egyes források szerint Radutskij valójában

az Egészségügyi Minisztérium 2020 elején.⁵¹ Emellett a gyógyszergyártók és -forgalmazók szövetsége lobbizott a kormánynál, hogy ne hosszabbítsa meg a gyógyszerek beszerzésének nemzetközi ügynökségekhez történő kiszervezését célzó rendszert, amely 2020-ban véget ér. Erőfeszítéseik kudarcba fulladtak az Egészségügyi Minisztérium és saját beszerzési ügynöksége közötti vita eredményeként, ami miatt a kormánynak 2021 elején újra nemzetközi partnerek szolgáltatásait kellett igénybe vennie, a COVID-19 elleni vakcinák beszerzésének sürgős erőfeszítései közepette.⁵²

Ukrajna beszerzési gyakorlata a COVID-19 világvárvány idején a következő erőfeszítésekre utal

a Prozorro elektronikus árverési rendszer megkerülése az egészségügyi személyzet védőfelszereléseinek megvásárlása érdekében. Ez azt eredményezte, hogy az állam több mint kétszer annyit fizetett az azonos minőségi előírásoknak megfelelő felszerelésekért, mint más országokban.⁵³

Mint fentebb említettük, Zelenszkij 2020 márciusában találkozót hívott össze az ország vezető üzletembereivel, és pénzügyi és egyéb támogatást kért tőlük a sürgősen szükséges orvosi ellátmányok biztosításához. Ezzel felismerte, hogy a kormánynak sem pénzügyi, sem szervezeti forrásai nincsenek ahhoz, hogy egyedül kezelje a válságot.

⁴⁸ Babych, M. (2016), "Szakértő: Reméljük, Ukrajna egészségügyi minisztere elveszti az eszét, és mindent elmond, mint Abromavicius", Unian, 2016. március 17., <https://www.unian.info/economics/1292899-expert-we-hope-ukraines-health-minister-loses-it-and-tells-everly-just-like-abromavicius.html> (hozzáférés: 2021. március 9.).

⁴⁹ Khrirun, V. (2019), "ГБР начнет расследование в отношении Супрун за вмешательство в деятельность суда" [RRB vizsgálatot indít a Suprun ellen a bírósági tevékenységbe való beavatkozás miatt], Sudebno Juridiceszkaja Gazeta, 2019. február 13., <https://sud.ua/ru/news/publication/135385-gosudarstvennoe-byuro->

rassledovaniy-

nachnet-rassledovanie-v-otnoshenii-ulyany-suprun (hozzáférés: 2021. március 9.).

50 Interjú a szerzővel, 2020. február.

51 Interjúk volt ukrán magas rangú kormányzati tisztviselőkkel, 2020. február.

52 Kovtoniuk P. (2021), "Ukraine signs vaccine deal but delays highlight urgent need for healthcare reform", UkraineAlert, Atlantic Council, 2021. február 9., <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/ukrainealert/ukraine-signs-vaccine-deal-but-delays-highlight-urgent-need-for-healthcare-reform> (hozzáférés: 2021. április 16.). **53** Mefford, B. (2020), "Coronavírus-válság leleplezi Ukrajna egészségügyi mulasztásait", Atlantic Council, 2020. november 16., <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/ukrainealert/coronavirus-crisis-exposes-ukraines-healthcare-failures> (hozzáférés: 2021. március 9.).

05 Mezőgazdaság: egy ellenpélda

Az ukrajnai nagy agrárbirtokok mérete és befolyása ellenére a földreform politikailag érzékeny kérdése rávilágított néhány gyengeségükre.

Tulajdonjog

A mezőgazdaság kivételes eset Ukrajnában, mivel ez a gazdaság olyan jelentős ágazata, amelyet nem a banki, energetikai, fémipari és közlekedési ágazatokat uraló felső szintű üzleti érdekeltségek ellenőriznek. A kereskedelmi célú gazdálkodásra használt mezőgazdasági földek magánszemélyek tulajdonában vannak, közösségi tulajdon formájában. A kereskedelmi gazdálkodók ezeket bérlik, és nagy agrárgazdaságok, közepes méretű gazdaságok és kisgazdaságok szintjén működnek, mintegy 50 000 jogilag bejegyzett, a mezőgazdasági ágazatban tevékenykedő szervezetet tartanak nyilván. Emellett becslések szerint 1-4 millió nem bejegyzett kisgazdaság van, amelyek a mezőgazdasági termelés mintegy harmadát művelik az ország szántóterületének felét (akár 20 millió hektár).⁵⁴ Ezek nem férnek hozzá sem állami támogatásokhoz, sem banki finanszírozáshoz.

Befolyásolási mechanizmusok

Az egymást követő kormányok vonakodása a mezőgazdasági földterületek szabad megvásárlásának és értékesítésének engedélyezésével szemben kedvez az 50 000 hektárt vagy annál nagyobb területet ellenőrző nagy agrárbirtokok kialakulásának, mivel az általuk bérelhető földterületre vonatkozó jogi korlátozások nem léteznek. Egyesek évtizedes bérleti szerződésekkel tudtak földhöz jutni. Annak ellenére, hogy az agrárbirtokok kevesebbet ellenőriznek, mint

Ukrajna mezőgazdasági földterületeinek 25 százalékát, döntő befolyást gyakoroltak

54 Lásd Andrij Dykun, az Ukrán Mezőgazdasági Tanács elnökének észrevételeit a Chatham House kerekasztal-beszélgetésén: "Földreform Ukrajnában: Is Zelensky's Government Getting it Right?", 2020. május 14., <https://www.chathamhouse.org/events/all/research-event/virtual-roundtable-land-reform-ukraine-zelenskys-government-getting-it> (hozzáférés: 2021. május 16.).

a jogszabályokra, a piaci szabályokra és a lízingárakra, valamint az árucikkek és berendezések áraira gyakorolt hatás. Ezek a vállalatok közé tartozik az Astarta, a Kernel, az MHP, a Salic (korábban Mriya) és az UkrLandFarming. Az ilyen méretű vállalatok jellemzően szoros kapcsolatot ápolnak a regionális hatóságokkal, mivel munkáltatóként és adófizetőként jelentősek.

A "vállalati razziák" által sújtott ágazatban a nagyvállalatok saját biztonsági őrökkel rendelkeznek, de gyakran szorosan együttműködnek a helyi bűnüldöző szervekkel, hogy megvédjék vagyonukat - és egyes esetekben növeljék földbirtokaikat, különböző taktikákat alkalmazva, hogy más gazdákat tönkretessenek. Országos szinten is jelentős lobbiképességgel rendelkeznek. Az egyik legismertebb példa Vitalij Homutynnik, a Kernel egyik részvényese és a parlament adóügyi bizottságának tagja, amikor 2018-ban a bizottság a Kernel és más olajosmag-őrlő vállalkozások számára kedvező áfatörvényt erőltetett át.⁵⁵ Az alapító A Kernel elnöke, Andrij Verevszkij 2013-ig több mint 10 évig volt képviselő, és a parlament mezőgazdasági bizottságának tagja volt, amíg le nem kellett mondania, mert összeférhetetlenség.

A "vállalati razziák" által sújtott ágazatban a nagyvállalatok saját biztonsági őrökkel rendelkeznek de gyakran szorosan együttműködnek a helyi bűnüldöző szervekkel, hogy megvédjék vagyonukat - és egyes esetekben növeljék földbirtokaikat, különböző taktikákat alkalmazva, hogy más gazdákat tönkretessenek.

Az agrárirtokok mérete és befolyása ellenére azonban a kérdés a földreform néhány gyenge pontját feltárta. Ez azután vált világossá, hogy az IMF jelezte, hogy a mezőgazdasági földterületek eladására vonatkozó moratórium megszüntetése előfeltétele lesz egy új támogatási programnak.⁵⁶ Addig a pontig a nagy agrárirtokok elégedettek voltak a status quo-val, és egyes esetekben aktívan akadályozták a reformot, néha a médiát is felhasználva a közvélemény támogatásának megszerzésére. Olekszij Mushak, Verevszkij unokatestvére és az akkori miniszterelnök Olekszij Honcsaruk, a földreformmal foglalkozó tanácsadója, a törvény legliberálisabb változatának szószólója volt, amely lehetővé tette a külföldi földtulajdonlást, amely rendelkezés a nagyvállalatoknak, például a Kernelnek kedvezett tulajdonosi szerkezetük miatt. A koncentrált földtulajdonnal szembeni népi ellenérzésekkel szembesülve, beleértve a külföldi szervezetek által, a kormány kénytelen volt visszavonulni. Végül a törvény olyan változatát javasolta, amely a kis (legfeljebb 100 hektáros) gazdaságok üzemeltetőinek érdekeit a legnagyobb vállalatokkal szemben

előnyben részesítette. A parlament második olvasatban a törvénytervezet új változatát fogadta el érdemi módosítások nélkül és

55 Kupfer, M. (2018), "Harvest Of Cash: Big agroholdings use political clout to reap sweet subsidies from Ukraine's taxpayers", *Kyiv Post*, 2018. november 16., <https://www.kyivpost.com/business/big-agroholdings-use-political-clout-to-reap-sweet-subsidies-from-ukraines-taxpayers.html> (hozzáférés: 2021. március 9.).

56 Euronews with Associated Press (2020), "Ukrajna feloldja a termőföldek eladásának tilalmát, hogy nemzetközi forrásokat kapjon", Euronews, 2020. március 31., <https://www.euronews.com/2020/03/31/ukraine-lifts-ban-on-sale-of-farmland-in-bid-to-receive-international-funds> (hozzáférés: 2021. május 16.).

Zelenszkij aláírta a törvényt. Egyes megfigyelők úgy vélik, hogy a kormány azért döntött úgy, hogy figyelmen kívül hagyja a nagyvállalatok lobbitevékenységét, mert a kérdés érzékeny a közvélemény számára, és attól tart, hogy az negatív hatással lehet a közelgő helyi választásokra. Mások arra a kockázatra mutatnak rá, hogy egyes nagyvállalatoknak sikerülhet meggyőzniük a bérbeadókat arról, hogy jobban járnak a földterület bérbeadásával, mint az eladásával.⁵⁷

A földreform kérdése fontos példa arra, hogy a domináns üzleti érdekek nem tudtak győzni egy olyan ágazatban, ahol a legnagyobb, lobbizási és médiaeszközökkel rendelkező FIG-ek nincsenek jelen. Bár az elfogadott törvény nem olyan liberális, mint azt egyes reformerek remélték, az IMF nyomása és az erős

a közhangulat fontosabbnak bizonyult a kormány számára, mint az agrárholdingok álláspontjának támogatásából származó esetleges nyereség. Végül soron ezek az üzleti csoportok nem rendelkeznek ugyanolyan szintű tekintéllyel, mint a nagy FIG-ek, amelyek - a kormányban és a parlamentben lévő képviselőikkel, valamint médiacsatornáikkal - sokkal nagyobb erőforrásokkal rendelkeznek a döntéshozatal befolyásolására.

06

A média helye a rendszerben

A pénzügyi-ipari csoportok uralma Ukrajna fő médiaorgánumai felett - és az a képességük, hogy támogatják a veszteségeket - "fogyul ejti" azokat a politikusokat, akik a médiához való hozzáférésre támaszkodnak a szavazatok megszerzéséhez szükséges profil kialakításában.

A fősodratú média ellenőrzése kritikusan fontos a *rendszer* legnagyobb érdekeltjei számára, mert politikai hatalma miatt. A legnagyobb FIG-ek a domináns a médiapiac szereplői. Négy csoport birtokolja a 15 legnépszerűbb országos televíziós csatornát, valamint a legnépszerűbb újságokat, rádióállomásokat, regionális televíziós csatornákat és internetes médiaforrásokat. Ezek a StarLight Media (tulajdonosa Viktor Pinczuk), a Media Group Ukraine (tulajdonosa Rinat Akhmetov), az 1+1 Media (tulajdonosa Ihor Kolomojszkij, Viktor Medvedcsuk⁵⁸ és Ihor Surkis), az Inter Media Group (tulajdonosa Dmytro Firtas, Valerij Choroshkovskii és Szerhij Ljovocskin). Egy becslés szerint ezek a csoportok együttesen az ukrajnai tévénézők több mint 75 százalékát érik el.⁵⁹ Az elmúlt évtizedben az ágazatban a tulajdonosi viszonyok figyelemre méltó stabilitást mutattak. Ez idő alatt a 10 legnagyobb médiatulajdonos (a nézettség nagysága alapján) szinte változatlan maradt. Ez a *systema* tartósságának erőteljes mutatója.

Az, hogy a FIG-ek tulajdonában vannak a főbb médiumok, és képesek támogatni a veszteségeket - például az Inter 2012-ben 70 millió dollárt veszített⁶⁰ -, "elfogja" azokat a politikusokat, akik a médiához való hozzáférésre támaszkodnak a szavazók megnyeréséhez szükséges profil kialakításában. Ez a kapcsolat a médiaközvetítések elkerülhetetlen politizálásához vezet, különösen a választási kampányok idején, és platformot biztosít a nemkívánatos kihívások kiküszöbölésére reformtörekvések. A megválasztott politikusok a médiát is igyekeznek felhasználni a választók bizalmának fenntartására.

58 2021 februárjában Zelenszkij elrendelte három, vélhetően Medvedcsukhoz tartozó, Kreml-barát tartalmakat sugárzó televíziós csatorna bezárását.

59 Andrusiv, Ustenko, Romanenko és Tyshkevich (2018), *Az ukrán oligarchák jövője*, 53. o.

60 Dankova, N. (2013), "Тернистий шлях телеконсолідації" [The thorny path of teleconsolidation], *Detector*, 2013. szeptember 16., <https://detector.media/rinok/article/85031/2013-09-16-ternistii-shlyakh-telekonsolidatsii>.

(hozzáférés: 2021. március 9.).

A politikai reklámok, különösen a televízióban, vélt hatékonyságuk miatt a kampányköltségvetések nagy részét felemésztik, és hozzájárulnak a médiapiacnak a FIG-ek érdekeit szolgáló torzulásához. Jelenleg nincsenek korlátozások a kampányok reklámköltségeire. A médiatulajdonosok arra is felhasználhatják csatornáikat, hogy megvédjék üzletüket a versenytársaktól és a politikusoktól, különösen a választásokat megelőző kampányok idején, amikor az országos hírközlést alakíthatják.⁶¹

Egyes regionális központokban a nagy pénzügyi érdekcsoportok leányvállalatai vagy helyi üzleti csoportok részesedéssel rendelkeznek a helyi médiában, és ugyanúgy befolyásolják a tudósításokat, mint országos szinten.

A 2015-ben indított közszolgálati műsorszolgáltató, a Suspilne kezd betörni a FIG által ellenőrzött médiumok közönségébe, mivel műsorainak minősége javult, de nem tud versenyezni a kínálatukkal. Vannak arra utaló jelek is, hogy a politikai beavatkozás és az alulfinanszírozottság korlátozza a hatékonyságát. Hasonlóképpen, a független média nincs abban a helyzetben, hogy felvegye a versenyt a nagy csatornák azon képességével, hogy reklámokat vonzzon a televíziós és digitális csatornák számára. A FIG-ek a digitális médiaszektorban is erős jelenléttel rendelkeznek, ahol a 10 legnépszerűbb hírportál közül három is az övék (a nézettséget tekintve: obozrevatel.com, segodnya.ua és tsn.ua).⁶²

A média kormányzati szabályozása továbbra is politikai befolyás alatt áll. Az elnök és a parlament egyenlő arányban nevezi ki a szabályozó hatóságot, az Országos Televíziós és Rádiós Műsorszolgáltatási Tanács tagjait. Hasonlóképpen, az elnök nevezi ki az engedélyező szervet, a Televíziós és Rádiós Műsorszolgáltatási Állami Bizottság vezetőjét, és a parlament hagyja jóvá a kinevezést. A médiatörvénytervezet, amelyet 2020 eleje óta tárgyal a parlament, és amelynek első olvasata e tanulmány megírásának idején még nem volt meg, a kormányban és a parlamentben több olyan személy munkája, akik kapcsolatban állnak a FIG-ek által ellenőrzött médiacsoportokkal. Aligha meglepő, hogy a nagy médiavállalatoknak nincs szükségük arra, hogy lobbizni a rendelkezések ellen.

Egyelőre a FIG-ek uralma a főbb médiacsatornákon továbbra is megkérdőjelezhetetlen. Idővel a szabályozási változások, a digitális zavarok, valamint az új csatornák és új médiaüzleti modellek megjelenése együttesen alááshatja befolyásukat. Például a digitális média tulajdonjogának és finanszírozásának a törvénytervezetben előírt fokozott átláthatósága megnehezítheti a digitális média politikai célokra való felhasználását.

⁶¹ Kravets, R. (2019), "Олігархи у телевізорі. Кого піарять та з ким воюють Ахметов, Коломойський, Медведчук" [Oligarchs on TV. Kit támogatnak és ki áll hadilábon Akhmetovval, Kolomojszkijjal, Medvedcsukkal], Ukrajinszkaja Pravda, 2019. december 18., <https://www.pravda.com.ua/articles/2019/12/18/7235172> (hozzáférés: 2021. március 9.).

⁶² Ukrán Internet Szövetség (2019), "ТОП-100 новинних сайтів суспільно-політичної тематики за

червень 2019" [Топ 100 társadalmi-politikai híroldalak 2019 júniusában], <https://inau.ua/news/top-100-novynnyh-saytiv-suspilno-politychnoyi-tematyky-za-cherven-2019> (hozzáférés: 2021. május 16.).

07

Következtetések

Az ukrajnai cimborakapitalizmus rendszerének ~~finanszíroz~~ mélyreható strukturális reformokra, a korrupciót korlátozó megelőző és elnyomó intézkedésekre, valamint a politikusok, tisztviselők és vállalkozók felelősségre vonását célzó polgári aktivizmusra lesz szükség.

A rendszerváltás egésze Ukrajnában a méltóság forradalma óta visszaesést szenvedett, de még mindig jelentős maradék erővel rendelkezik - és képes arra, hogy a 2014 óta végrehajtott reformok legfontosabb vívmányainak némelyikét visszafordítsa.

A négy pilléres támogatás lehetőséget biztosít arra, hogy különböző mechanizmusokat különböző kombinációkban és különböző intenzitással használjon fel érdekei érvényesítésére.

A *systema* érdekelt feleinek érdekeit a legnagyobb mértékben a banki, az energetikai és az egészségügyi ágazatban sérült. Mindhárom esetben azonban egyértelmű a visszafejlődés veszélye.

A reformer erők még nem arattak végső győzelmet a PrivatBank korábbi tulajdonosai ellen, amit az NBU kormányzójának 2020. júliusi lemondása, valamint az a tény is alátámaszt, hogy az Alkotmánybíróságnak a betétbiztosítási alap jogszerűségéről kell döntenie. Ez az alap felelős a fizetéképtelen bankok felszámolásáért.

eszközök. Ha alkotmányellenesnek ítélik a létrehozását, az megkérdőjelezi a bankszektor Porosenko évei alatti teljes megtisztítását.

A PrivatBank volt vezérigazgató-helyettesének 2021 februárjában történt letartóztatása, amikor megpróbált elmenekülni az országból,⁶³ arra utal, hogy a háló egyre szorosabbra húzódik Ihor körül.

Kolomojszkij és társai, különösen azért, mert az amerikai hatóságok nem sokkal később szankciókat hoztak Kolomojszkij ellen "jelentős korrupció" miatt.⁶⁴

Ugyanakkor komoly aggályok merültek fel a nemzeti gázszállító vállalat, az MGU és az Ukrnafta olaj- és gázipari vállalat függetlenségével kapcsolatban is. Vannak félelmek is,

hogy a vállalatirányítási reform tovább visszafejlődhet, különös tekintettel arra, hogy

63 Bloomberg (2021), "Ex-Privatbank CEO Named as Suspect in \$5,5 Billion Fraud Case, 23 February 2021", <https://www.bloomberg.com/news/articles/2021-02-23/ex-privatbank-ceo-named-as-suspect-in-5-5-billion-fraud-case> (hozzáférés: 2021. május 16.).

64 U.S. Department of State (2021), "Public Designation of Oligarch and Former Ukrainian Public Official Ihor Kolomoyskyy Due to Involvement in Significant Corruption", Press Statement, 5 March 2021, <https://www.state.gov/public-designation-of-oligarch-and-former-ukrainian-public-official-ihor-kolomoyskyy-due-to-involvement-in-significant-corruption> (hozzáférés: 2021. május 16.).

a Naftogaz vezérigazgatójának, Andrij Kobolevnek 2021 áprilisában történő azonnali hatályú elbocsátása. Hogy lehetővé tegye eltávolítását hivatalából, a kormány ideiglenesen felfüggesztette a vállalat felügyelőbizottságát, amelynek valamennyi tagja ezt követően lemondott.

tiltakozását e nyilvánvaló manóver ellen.⁶⁵ Az Ukrnafta felügyelőbizottságának 2020 májusában hozott döntése, miszerint törli az új vezérigazgató független kiválasztására irányuló eljárást, szintén elrettentő volt. A jelek arra utalnak, hogy a gyógyszeripar nagy szereplői a közbeszerzési rendszerben bekövetkezett változások visszafordítására pozícionálják magukat a kormányzat egyes részeinek intézményi gyengeségére és a szűk érdekek manipulálhatóságára való fogékonyságára emlékeztetnek.

Ezzel szemben a mezőgazdasági ágazat példát nyújt arra, hogy a reform egy olyan területen, amely különösen érzékeny a közvélemény számára, és amelyet Ukrajna nemzetközi partnerei támogatnak, korlátozhatja a nagyvállalatok lobbiképességét.

vállalatok. Ebben az esetben is az IMF a 8 milliárd dolláros hitelcsomagot többek között a földreformtól tette függővé. Ennek ellenére fontos megjegyezni, hogy a legnagyobb FIG-ek és lobbiképességük nincs jelen az ágazatban.

Eközben a legnagyobb FIG-ek médiafelügyeletének fojtogató befolyása továbbra is az a kritikus tényező, amely fenntartja az üzleti és politikai érdekek összefonódását. Zelenszkij például nem indulhatott volna elnökjelöltként, ha Kolomojszkij 1+1 csatornája nem vetíti a "Nép szolgálja" című sorozatát. Ugyanakkor ő és a kormány is függ a kedvező médiavisszhangtól, hogy megőrizze tekintélyét.

Az igazságszolgáltatási rendszer és a bűnüldöző szervek reformja jelentős nehézségekkel küzdött, részben a belső ellenállás és az intézményi kapacitás miatt, de főként azért, mert a *rendszernek* érdeke, hogy fenntartsa a status quo.

Az igazságszolgáltatási rendszer és a bűnüldöző szervek reformja jelentős nehézségekkel küzd.

2014 óta Ukrajna bebizonyította, hogy nagyon aktív és egyre inkább képes civil társadalommal rendelkezni, és hogy lakossága tiszteletben tartja a demokratikus értékeket. A 2020 Ukrajna a világ értékeiben felmérés megállapította, hogy ma több polgár akar nagyobb beleszólást a fontos kormányzati döntésekbe, mint 2011-ben.⁶⁶ Ugyanakkor a lakosság nagy része korruptnak tartja az állami hatóságokat (72,2 százalék) és a közszolgáltatókat (67,1 százalék).⁶⁷ Ez a *rendszer* ellenálló képességére utal.

A választóknak továbbra is szembe kell nézniük azzal az alapvető kérdéssel, hogy miért kormányoznak vezetőik a kevesekért, nem pedig a sokakért. A civil társadalom a következőkre összpontosít a *systema* által okozott problémák kezelése, és kapacitásának korlátozása bizonyos területeken, nem pedig a lebontása. A civil társadalom egyes részei azonban kezdenek

-
- 65** RFE/RL (2021), Ukraine's Naftogaz Supervisory Board Resigns After CEO's Controversial Dismissal, 2021. május 1., <https://www.rferl.org/a/ukraine-naftogaz-board-resigns-ceo-kobolyev-fired-imf/31233162.html> (hozzáférés: 2021. május 16.).
- 66** Ukrán Európai Politikai Központ (2020), *Ukraina a World Values Survey 2020-ban: Resume of the Analytical Report*, Kijev: Ukrainian Centre for European Policy, 46. o., http://ucep.org.ua/wp-content/uploads/2020/11/WVS-UA_2020_report_ENG_WEB.pdf (hozzáférés: 2021. március 9.).
- 67** Ibid., 33. o.

a probléma szélesebb körű vizsgálatára. Az alacsony életszínvonal, a gyenge közszolgáltatások és a makacsul magas szintű korrupció olyan problémák, amelyeket nagyrészt a kormányzás általános modellje és a reformok befejezetlensége okoz. Zelenszkij 2019-es választási sikere és az akkoriban első ízben megválasztott nagyszámú parlamenti képviselő megválasztása arra utal, hogy a társadalom egy része valóban változásra törekszik. A társadalomban gyökerező és a mélyreható reformok mellett elkötelezett valódi politikai pártok hiánya azonban nem teszi lehetővé, hogy ezek a törekvések valósággá váljanak.

A méltóság forradalma óta Ukrajna példátlan figyelmet és segítséget élvez nyugati szövetségesei részéről. Az EU és más nagy adományozók, mint valamint a nemzetközi pénzügyi intézmények (különösen az IMF, a Világbank és az Európai Újjáépítési és Fejlesztési Bank) politikai befolyásaik felhasználásával, feltételrendszerek előírásával segítették a fontos strukturális reformok elindítását. Az EU számos olyan eszközt vetett be, amelyeket Közép-Európában sikeresen alkalmazott a jó kormányzás és a jogállamiság előmozdítása érdekében, az Ukrajnával 2014-ben aláírt társulási megállapodásban rögzített átfogó politikai társulási és jogközelítési folyamat részeként. Gyenge állami kapacitás részben ez magyarázza a megállapodás végrehajtása terén elért korlátozott előrehaladást⁶⁸, de úgy tűnik, hogy más okok is vannak. A szabályozási hatóságok megerősítése révén a szabályozás minőségének és végrehajtásának javítására tett erőfeszítések egyes esetekben azért hiúsultak meg, mert a *systema* fő szereplői nem látják a *rendszer* előnyeit, és a jogalkotásra és a kormányzati döntéshozatalra gyakorolt befolyásuk révén képesek ellenállni a változásoknak. Például az EU és más adományozók által támogatott, a monopóliumellenes bizottság (AMCU) fogakkal való felruházására irányuló hosszú távú erőfeszítések ellenére a versenyszabályok érvényesítéséhez még mindig további reformokra van ^{szükség}⁶⁹, beleértve a függetlenségét biztosító erősebb biztosítékokat is.

Zelenszkij 2020 tavaszán a *systema* oldalára állt, amikor bírálta a külföldiek számát az állami vállalatok felügyelőbizottságaiban,⁷⁰ és amikor az AMCU vezetőjének lemondását szorgalmazta. Egyes megfigyelők szerint a Kolomojszkijjal és Medvedcsukkal, valamint Timosenko volt miniszterelnökkel kapcsolatban álló erők szövetsége azon dolgozik, hogy visszafordítsa az állami vállalatok vállalatirányítása terén elért eredményeket.⁷¹ Amos Hochstein amerikai üzletember 2020 októberében lemondott a Naftogaz felügyelőbizottsági tagságáról, azt állítva, hogy a kormány és a meggazdagodni vágyó "oligarchák" "szabotálják" a vállalat jó vállalatirányítási reformjait.⁷² Röviddel ezt megelőzően a nagy tekintélyű svéd

⁶⁸ Ukrajna a végrehajtási tervnek csupán 37 százalékát hajtotta végre 2019-ben. Evropajszkaja Pravda (2020), "В 2019 году Україна выполнила лишь 37% задач по Соглашению об ассоциации [2019-ben Ukrajna a társulási megállapodás szerinti feladatoknak csak 37%-át teljesítette], 2020. március 2., <https://www.eurointegration.com.ua/rus/news/2020/03/3/7107037> (hozzáférés: 2021. március 9.).

⁶⁹ Lysenko, L. (2020), "Реформа АМКУ: чи запрацюють конкурентні ринки" [AMCU reform: működni fognak a versenypiacok?], Apteka online, 2020. január 20., <https://www.apteka.ua/article/529782> (hozzáférés: 2021. március 9.).

⁷⁰ Ukrajna elnöke Hivatalos honlapja (2020), 'Виступ Президента України Володимира Зеленського на позачерговому засіданні Верховної Ради' [Volodimir Zelenszkij ukrán elnök beszéde a Verhovna Rada rendkívüli ülésén], 2020. március 4., <https://www.president.gov.ua/news/vistup-prezidenta-ukrayini-volodimira-zelenskogo-na-pozacher-60017> (hozzáférés: 2021. március 9.).

⁷¹ Shevchenko, P. és Lyin, A. (2020), "Коломойский, Медведчук или Зеленский? Как иностранцев

выдавливают из набсоветов госкомпаний и банков in Украине' [Kolomoisky, Medvedchuk vagy Zelenskyy? Hogyan szorítják ki a külföldieket az ukrainai állami vállalatok és bankok felügyelőbizottságaiból], NV Biznes, 2020. július 2., <https://nv.ua/biz/economics/korporativnaya-reforma-v-ukraine-chto-eto-i-kto-ee-hochet-ostanovit-novosti-ukrainy-50096323.html> (hozzáférés: 2021. március 9.).

72 Hochstein, A. (2020), "Naftogaz faces increasing sabotage from corrupt forces", *Kyiv Post*, 2020. október 12., <https://www.kyivpost.com/article/opinion/op-ed/amos-hochstein-why-im-leaving-the-supervisory-board-of-naftogaz.html> (hozzáférés: 2021. március 9.).

Anders Åslund közgazdász és Kelet-Európa-szakértő hasonlóképpen kilépett a nemzeti vasúttársaság felügyelőbizottságából, arra hivatkozva, hogy a felügyelőbizottsági tagok munkakörülményeit ellehetetlenítették, és hogy Zelenszkij és "hangos képviselői" nem hisznek a jó vállalatirányításban.⁷³

2021 júniusára azonban, miután az ukrán hatóságok februárban szankciókat vezettek be Medvedcsuk vagyona ellen, és házi őrizetbe helyezték többek között hazaárulás vádjával, Zelenszkij elég bátornak érezte magát ahhoz, hogy törvénytervezetet terjesszen elő a nagyvállalatok politikára és gazdaságra gyakorolt befolyásának megfékezésére. Azzal fenyegetőzött, hogy népszavazást tart a kérdésről, ha a parlament nem támogatja az új törvényt.⁷⁴

A rendszer visszaszorításának kihívása sokkal mélyebb annál, hogy a leggazdagabb üzletembereket arra kényszerítsük, hogy vagyonyilatkozatot tegyenek, és nyilvánosságra hozzák a tisztviselőkkel való kapcsolataikat, ahogyan azt a törvénytervezet tervezi.⁷⁵ A *systema* miatt Ukrajnában komoly szakértelemhiány alakult ki a kormányzatban, ami hozzájárul az állam gyenge kapacitásához. A nagy FIG-ek vonzzák és megtartják az ország legjobb tehetségeinek nagy részét, és arra használják fel őket, hogy a kormányzati intézményeket a maguk számára működésképpé tegyék. Ennek az egyensúlytalanságnak a kijavítása valószínűleg sok évet vesz igénybe. Az EU jelentős erőfeszítései a közigazgatás reformjának ösztönzésére elkerülhetetlenül időbe telik, mire az ilyen jellegű változtatási programok hosszú távú jellegéből adódóan eredményeket hoznak.

Hasonlóképpen, a nyugati adományozóknak a jogállamiság és a korrupcióellenes kezdeményezések előmozdítására irányuló erőfeszítései, például a szabályozó szervek megerősítése, az igazságügyi reform, új nyomozó és ügyészségi ügynökségek létrehozása, valamint a tisztviselők vagyonának példátlan szintű átláthatóságának megkövetelése eddig csak szerény eredményeket hozott. Ez nem meglepő, mivel

a közép-európai országokban az átmenet során szerzett tapasztalatok azt mutatják, hogy a reformok ezeken a területeken jellemzően erős ellenállásba ütköznek, és hosszú éveken át tartó jelentős erőfeszítéseket igényelnek. Ugyanakkor a korrupcióellenes fronton is voltak egyértelmű példák a sikerre, beleértve a Naftogaz megtisztítását és a reformokat.

a közigazgatási szolgáltatások, a banki szolgáltatások, a járőrszolgálat, a beszerzés és az adózás területén. A decentralizáció új lehetőségeket teremtett a polgárok számára is, hogy a helyi hatóságokat felelősségre vonják a közforrásokkal való gazdálkodásért.⁷⁶

Felismerve a magas szintű korrupciós bűncselekményekkel kapcsolatos elszámoltathatóság fontosságát a jogállamiság előmozdítása érdekében, Ukrajna nemzetközi partnerei nagy hangsúlyt fektettek az új korrupcióellenes szervek létrehozására, beleértve a Nemzeti Korrupcióellenes Irodát (NABU), a Korrupcióellenes Szakosodott Ügyészség és a Legfelsőbb Korrupcióellenes Bíróság. A NABU és a Korrupcióellenes Szakosított Ügyészség szenvedett a megfelelően működő igazságszolgáltatási rendszer hiányától, és a NABU egyre nagyobb politikai nyomás alá került a vizsgálataira miatt aggódo *rendszer szintű* érdekek részéről. Az ezzel párhuzamosan végrehajtott igazságügyi reform az igazságszolgáltatáson

belül is akadályokba ütközött.

73 Aslund, A. (2020), "This is no way to run a railway", *Kyiv Post*, 2020. szeptember 26., <https://www.kyivpost.com/article/opinion/op-ed/anders-aslund-this-no-way-to-run-a-railway.html> (hozzáférés: 2021. március 9.).

74 Ukrajna elnöke (2021), "Volodimir Zelenszkij: Ha nem kapom meg a parlament támogatását az oligarchákról szóló törvény elfogadásához, a társadalomhoz fordulok", 2021. június 7., <https://www.president.gov.ua/en/news/volodimir-zelenszkij-jaksho-v-mene-ne-bude-pidtrimki-parlamente-68869> (hozzáférés: 2021. június 11.).

75 Minakov, M, "Fighting Oligarchy or the Oligarchs?", Blog Post, Wilson Center, 2021. június 10., <https://www.wilsoncenter.org/blog-post/fighting-oligarchy-or-oligarchs> (hozzáférés: 2021. június 11.). **76** Lough, J. és Dubrovszkij, V. (2018), *Are Ukraine's Anti-corruption Reforms Working?*

Ellenséges rendszerérdekek által körülvett kis "szigetként" a 2014 óta kialakított korrupcióellenes infrastruktúra valószínűleg további erőfeszítésekkel fog szembesülni, hogy korlátozza a annak hatékonysága.

Fennáll annak a veszélye is, hogy egyes erők megpróbálják felhasználni a korrupcióellenes infrastruktúrát arra, hogy politikai indíttatású vizsgálatokat és büntetőeljárásokat folytassanak riválisaik ellen. Fontos lesz, hogy Ukrajna nemzetközi partnerei szoroson figyelemmel kísérjék a fejleményeket, és szükség esetén közbelépjenek a függetlenség védelme érdekében. ezeknek az intézményeknek. Az országnak keserű tapasztalatai vannak a Janukovics-évekből származó politizált igazságszolgáltatásról. Az ellenfelek azon törekvése, hogy az ügyészségen keresztül büntetőjogi vádakat emeljenek Porosenko ellen, azt jelzi, hogy ez a veszély valós. A reformok jelenlegi szakaszában, amikor a jogállamiság még gyenge, és Ukrajnának még ki kell alakítania a megbízható fékek és ellensúlyok rendszerét, hogy a nyomozó és ügyészségi szervek visszaélések nélkül működhessenek, a nemzetközi partnerek felügyelete továbbra is alapvető fontosságú.

Egy ördögi kör van kialakulóban: a legnagyobb FIG-ek egyértelmű érdekük, hogy továbbra is élvezhessék a bérleti díjakhoz való hozzáférést, és korlátozzák a versenyt, mivel legtöbbjüknek nincs más üzleti modellje.

A *Systema* megőrizte azt a képességét is, hogy harcoljon a bűnüldöző szervek javítását és a bíróságok külső beavatkozástól való mentesítését célzó intézkedésekkel szemben, mivel a más területeken eddig végrehajtott reformok nem gyengítették meg a rendszer magját.

A *systema* érdekeit leginkább azok a reformok érintették, amelyek a közpénzek átcsoportosítására irányuló főbb rendszereket zárták le. A banki és a gázágazat esetében nemzetbiztonsági okokból kellett ezt megtenni. Az egészségügyi ágazatban más volt a helyzet: az Egészségügyi Minisztérium határozott reformcsapata sikeresen szállt szembe a gyógyszeriparral, Volodimir Groysman miniszterelnök és a nyugati országok támogatásával.

kormányok és a nemzetközi szervezetek, amelyek átvették a gyógyszerek beszerzését, és hatalmas megtakarításokat értek el. A gyógyszergyártó cégek és a forgalmazók tulajdonosainak akkoriban nem volt meg az intézményi erejük ahhoz, hogy ezeket az intézkedéseket visszavonják.

A Prozorro elektronikus közbeszerzési platform működése, amelyet a civil társadalom és a kormány reformerei az üzleti szférával együtt fejlesztettek ki, segített felszámolni a Janukovics-korszakban elterjedt, jól bevált korrupciós rendszereket. A büntetőintézkedések is szükségesek a korrupciótól való elrettentéshez.

gyakorlatokat, és a korrupció mozgásterének korlátozására irányuló erőfeszítéseket

kell kísérniük, bár nem helyettesíthetik a *rendszer* befolyásának csökkentésére irányuló egyéb erőfeszítéseket.

Ördögi kör van kialakulóban: a legnagyobb FIG-ek egyértelműen érdekeltek abban, hogy továbbra is élvezhessék a bérleti díjakhoz való hozzáférést, és korlátozzák a versenyt, mivel legtöbbjüknek nincs más üzleti modellje. Ennek érdekében arra ösztönzik őket, hogy politikai kapcsolataik megmaradjanak, és fenntartsák a média feletti ellenőrzést, hogy alakítsák a politikai napirendet és befolyásolják a kormányzati politika végrehajtását. A maguk részéről egy nagy

számos politikus és magas rangú tisztviselő érdekelt abban, hogy továbbra is az FIG-ek segítőjeként részesüljön előnyökből. Az alattuk lévő bürokratikus rétegek viszont erősen érdekeltek abban, hogy továbbra is működtessék a rendszert fenntartó gépezetet, mivel a rendszer által gerjesztett korrupcióból származó jövedelemhez jutnak. Következésképpen a bérhajhászás felbujtói és elősegítői érdekeltek abban, hogy korlátozzák a törvény előtti elszámoltathatóságukat. Ez egyértelműen komoly féket szab az igazságügyi reformnak és a megbízható bíróságok létrehozásának.

Mit tehetnek Ukrajna nemzetközi partnerei?

Más országok, amelyek megkísérelték az alapvető kormányzati reformot, hasznos referenciapontokat nyújthatnak annak átgondolásához, hogy mi korlátozhatja a rendszer erejét.

Ukrajnában. Figyelmet érdemel például Dél-Korea sikeres tapasztalata a sovinsztériumok befolyásának csökkentésében, valamint Chile kivételes eredményei, hogy Latin-Amerika egyik legkevésbé korrump országává vált. A hazánkhoz közelebbi Bulgáriában, Görögországban és Romániában is számos releváns tapasztalat áll rendelkezésre.

Nincs általános modell a "korlátozott hozzáférésű rendből" való átmenetre, ahol a bérletszerzés a norma, a politikailag és gazdaságilag versenyképes "nyílt hozzáférésű rendbe", ahol a társadalom szükségletei az elsők.⁷⁷ Minden ország más és más, és a fejlődés néha inkább más változások mellékterméke, mint a reformintézkedések közvetlen eredménye. A trösztellenes jogszabályok idővel részét képezhetik a versenyképes gazdasági környezet megteremtését célzó keretnek, de önmagukban nem jelenthetnek megoldást a rendszer szélesebb körű problémájának kezelésére, különösen akkor, ha Ukrajnában nincs független igazságszolgáltatás és más olyan intézmények, amelyek érvényt szerezhetnének az új szabályoknak. A mélyreható strukturális reformok, a korrupciót korlátozó megelőző és elnyomó intézkedések, valamint a politikusok, tisztviselők és vállalkozók felelősségre vonását célzó polgári aktivizmus kombinációjára van szükség ahhoz, hogy megoldjuk a probléma egésze.

Általános elvként a *systema* befolyásának csökkentése megköveteli a főszereplők számításainak megváltoztatását. A járadékkeresésnek nehezebbé kell válnia, nagyobb kockázatot kell hordoznia és kevésbé jövedelmezőnek kell lennie, mint a jól irányított, átlátható, befektetéseket vonzó és munkahelyeket teremtő vállalkozások létrehozásán keresztül történő vagyonteremtésnek. A gazdasági növekedés ezután új szereplők és az eszköztulajdonosi osztály diverzifikálása. A bérleti díj keresésének csökkenő vonzereje a választókörczetek diverzifikációja révén nagyobb politikai versenyt fog ösztönözni. A média választási kampánycélú felhasználásának további szabályozása és egy megfelelő forrásokkal rendelkező független közszolgálati műsorszolgáltató létrehozása része lehet ennek a folyamatnak, a kampányfinanszírozás szabályozására és ellenőrzésére irányuló további erőfeszítésekkel együtt.

A COVID-19 világvilágjárvány által kiváltott gazdasági válság lecsengésével

egyres rendszerérdekek megerősödhetnek, mások pedig meggyengülhetnek. Egyes FIG-eket a kormány jutalmazhat a támogatásukért, míg mások a jövőbeni IMF-támogatás feltételei miatt veszíthetnek teret.

77 Mungiu-Pippidi, A. és Johnston, M. (2017), *Transitions to Good Governance*, Edward Elgar Publishing, 252. o.

Figyelemre méltó, hogy a 2020. márciustól májusig tartó "zárlatos" időszak alatt, a nagyvállalatok folytatni tudták a munkát, míg a kis- és középvállalkozások nem. A FIG-ek és leányvállalataik, valamint alkalmazottaik is jól jártak.

Az állami vállalatok privatizációja és a vállalatirányítás javítása a megmaradtakkal szemben jelentős lehetőségeket kínál a hagyományos bérhajhászás visszaszorítására, és arra kényszeríti a pénzügyi érdekképviselői szervezetek egy részét, hogy újragondolják üzleti modelljüket. Ez azonban azt feltételezi, hogy a privatizációs folyamat versenyen alapul, és nem hajlamos a múltban tapasztalt bennfentes kereskedelemre. Az a lehetőség, hogy a 2018 márciusában elfogadott jogszabály, amely az angol jog alkalmazását írja elő a nagyszabású privatizációs adásvételi szerződésekre⁷⁸ biztató fejlemény, tekintettel arra, hogy az ukrán kereskedelmi bíróságokon eddig nem sikerült javítani az igazságszolgáltatást.

Az igazságügyi reform hosszú távú folyamat, amely Ukrajna nemzetközi partnereinek folyamatos támogatását igényli, de azzal együtt, hogy Ukrajna elfogadja, hogy az Európa Tanács elvei nem könnyen ültethetők át a helyi valóságba. A kísérlet a bírói függetlenség elvének tiszteletben tartása azáltal, hogy a megreformálatlan Legfelsőbb Igazságszolgáltatási Tanácsra bízta a reformfolyamat irányítását, kiszámíthatóan csekély eredményeket hozott. A civil társadalomnak és az oknyomozó újságíróknak nyújtott nemzetközi támogatást folytatni kell, mivel ezek fontos ellenőrző szerepet játszanak a reformok nyomon követésében - például a bírói kinevezések manipulálásának leleplezésével és a fegyelmi eljárásokra való figyelemfelhívással, amennyiben hivatali visszaélésekről szóló állítások merülnek fel. A nemzetközi partnereknek különbséget kell tenniük az igazságszolgáltatás kozmetikai és érdemi reformja között. Az igazságszolgáltatási rendszer állapotára emlékeztet az, hogy Kolomojszkij védelme az állami PrivatBank követeléseivel szemben sokkal gyengébbnek tűnik a külföldi bíróságokon, mint Ukrajnában. A nemzetközi partnereknek is szükségük van a pénzügyi és egyéb támogatást valódi igazságügyi reformhoz kötni. Az IMF és az EU szigorú feltételrendszere lehetővé tette az új korrupcióellenes infrastruktúra létrehozását, és lehetővé kell tennie a mélyreható igazságügyi reformot is. Ukrajna valószínűleg a következő két évben jelentős pénzügyi támogatásra lesz szüksége ahhoz, hogy kiszolgálja külföldi adósságát, és megbirkózzon a COVID-19 válság gazdasági hatásaival és a külföldi befektetések hiányával.

Ukrajna nemzetközi partnereinek különbséget kell tenniük az igazságszolgáltatás kozmetikai és érdemi reformja között.

A leghatásosabb eszköz a *rendszer*váltás kihívására az ukrán társadalom nagyobb része, amely nem profitál sem a rendszerből, sem a status quo megőrzéséből.

A nyilvánosság folyamatos felhívásai, hogy állítsák le a konkrét haszonszerzési gyakorlatokat, nyomást gyakorolnak majd az FIG-ekre és a kormányban és a parlamentben lévő támogatóikra.

A reformpárti politikusok, az üzleti élet szereplői és a civil társadalom szövetsége fontos szerepet játszhat ebben a folyamatban, de csak akkor, ha Ukrajna nemzetközi partnerei megfelelő támogatást nyújtanak hozzá. A *rendszerfeltárás* lebontása és a helyébe szilárd, hozzáértő intézmények létrehozása hosszú távú folyamat lesz.

78 CMS Law-Now (2018), "Ukrajna: Új privatizációs törvény lépett hatályba", 2018. március 28., <https://www.cms-lawnow.com/ealerts/2018/03/ukraine-new-privatisation-law-came-into-force> (hozzáférés: 2021. május 16.).

ez valószínűleg nem lesz lineáris, mert az út során politikai csatákat kell majd vívni, és mert az elit progresszív gondolkodású részét, amely úgy látja, hogy a status quo fenntartásán túlmutatóan kell tekinteni, kooptálni kell.

Ennek az erőfeszítésnek az előmozdítása érdekében a civil társadalomnak ki kell bővítenie képességeit, és a legnagyobb városokon túlra is ki kell terjeszkednie, miközben a nyilvánosságnak a független médián keresztül jobban hozzá kell férnie a kiegyensúlyozott tudósításokhoz.

Végezetül a nyugati országoknak sokkal nagyobb elszántságot kell tanúsítaniuk az ukrajnai haszonlesés és korrupció haszonélvezői által elkövetett pénzmosás gyanújának kivizsgálására.

Bőséges bizonyíték van arra, hogy az utóbbiak az uniós országokban és az Egyesült Királyságban bankokat használnak arra, hogy ingatlanokat vásároljanak, gyermekeiket taníttassák, és megvédjék vagyonukat a jogállami joghatóságok területén. Ezen személyek közül néhányan súlyos felelősséget viselnek Ukrajna gyenge intézményeiért és az általuk okozott nemzetbiztonsági problémáért. Ha továbbra sem sikerül elrettenteni ezeket a gyakorlatokat, az nem csak a *rendszer* fenntartani. Egyre inkább a nyugati kettős mérce vádjához fog vezetni, és rontani fogja az EU Ukrajnában kialakult képét, mint a jogállamok közösségét, amely valóban elkötelezett a demokratikus értékek fenntartása és a reformok támogatása mellett az országban.

A szerzőről

John Lough a Chatham House Oroszország és Eurázsia programjának munkatársa. Pályafutását elemzőként kezdte a Szovjet tanulmányok (később Konfliktustanulmányok) Kutatóközpont, amely a szovjet/országi biztonságpolitikára összpontosít. Hat évet töltött a NATO-nál, és ő volt a szövetség első moszkvai képviselője (1995-98). Közvetlen tapasztalatot szerzett az orosz olaj- és gáziparról a TNK-BP-nél, ahol a vállalat nemzetközi ügyekkel foglalkozó csoportjának vezetőjeként dolgozott (2003-08). 2008 és 2016 között ő vezette az Oroszország és FÁK a BGR Gabara közkapcsolati és stratégiai tanácsadó cégnél. A Chatham House-nál végzett munkája mellett John a Highgate stratégiai tanácsadó cég tanácsadója.

Köszönetnyilvánítás

A szerző hálás az ukrán szakértőknek és tisztviselőknek - hivatalban lévő és volt tisztviselőknek egyaránt -, akik hozzájárultak tudásukhoz, valamint a Chatham House munkatársainak, Anna Korbutnak és Orysia Lutsevychnek felbecsülhetetlen értékű segítségükért.

Oleksii Krymenyuk kiváló kutatási asszisztens volt, és hozzájárult nagymértékben hozzájárult ehhez a projekthez. Több brit és uniós tisztviselő, különösen Eka Tkeshelashvili, bölcsességével és éleslátásával jelentős segítséget nyújtott a szövegezési folyamat során. Továbbá a szakértői bírálók és a Chatham House szerkesztői csapata, különösen Jo Maher, hozzájárult a szöveg jelentős javításához.

Minden jog fenntartva. A szerzői jog tulajdonosának előzetes írásbeli engedélye nélkül e kiadvány semmilyen formában vagy bármilyen eszközzel, elektronikus vagy mechanikus úton - beleértve a fénymásolást, rögzítést vagy bármilyen információtároló vagy -kereső rendszert - nem sokszorosítható vagy továbbítható. Kérjük, hogy minden kérdést a kiadóhoz intézzen.

A Chatham House nem nyilvánít saját véleményt. A kiadványban kifejtett véleményekért a szerző(k) felelős(ek).

Szerzői jog © The Royal Institute of International Affairs, 2021

Borítókép: Volodimir Zelenskij útban az ukrán elnöki eskütételre a Verhovna Radában, 2019. május 20.

Fotóhítel: Ukrajna Elnöki Hivatala.

Creative Commons Attribution 4.0 International licenc alatt. ISBN 978

1 78413 475 4

Ez a kiadvány FSC tanúsítvánnyal rendelkező papírra készült.
designbysoapbox.com

Független gondolkodás 1920 óta

A Nemzetközi Ügyek Királyi Intézete
Chatham House

10 St James's Square, London SW1Y 4LE

T +44 (0)20 7957 5700

contact@chathamhouse.org | chathamhouse.org

Jótékonysági nyilvántartási szám: 208223